

Història del llibre i de les biblioteques a Catalunya: quinze anys d'estudis (1985-1999)

Anna Gudayol

RESUM: *Bibliografia no exhaustiva dels estudis sobre la història del llibre a Catalunya publicats els darrers quinze anys. Les 376 notícies recollides han estat organitzades a l'entorn de tres grans blocs: obres generals i estats de la qüestió, el llibre i la lectura i la premsa i les biblioteques. L'autora conclou que hi ha temes poc tractats: el desenvolupament de la impremta en algunes localitats, la història de les biblioteques a Catalunya i l'estudi de les trajectòries professionals dels bibliotecaris.*

INTRODUCCIÓ

La història del llibre i de la lectura, en el seu sentit més ampli, ha conegut a Europa un desenvolupament extraordinari durant els darrers trenta anys, estretament lligat amb l'interès renovat per la història cultural i per tot allò que pogués contribuir a conèixer quina era l'evolució mental de la societat. A l'estat espanyol, i a Catalunya en particular, l'engrescament per aquest tipus d'estudis és, però, relativament més recent. Sense oblidar en cap moment els treballs extraordinàriament fecunds de Jordi Rubió, de Pere Bohigas o de Josep M. Madurell, per citar només tres noms capdavanters, cal reconèixer que, fins a mitjan dels anys vuitanta, els estudis sobre història del llibre no van deixar d'ésser molt escassos, i fruit més aviat de l'interès particular d'un estudiós aïllat que d'una línia d'investigació d'un grup de treball.

A partir de mitjan dels anys vuitanta, en canvi, els estudis sobre història del llibre a l'estat espanyol comencen a reaparèixer amb una força creixent en les revistes especialitzades en investigació històrica i filològica. Particularment nombroses són les edicions i estudis d'inventaris de biblioteques particulars, que sovint serviran posteriorment de base a es-

Anna Gudayol i Torelló (agudayol@bnc.es). Biblioteca de Catalunya. Barcelona
Article rebut el juny de 2000.

tudis més amplis sobre una categoria social o cultural. Pel que fa a Catalunya, val la pena remarcar l'inici, durant aquest període, de les recerques que conduiran a la redacció d'un cert nombre de tesis sobre història del llibre i de la premsa, majoritàriament a l'entorn de diferents departaments de les facultats de Lletres i de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquestes recerques donaran lloc, entre finals dels anys vuitanta i principis dels noranta, a treballs de conjunt sobre diferents ciutats i períodes, fins aleshores gairebé inexistents. D'altres treballs sobre la impremta o els impressors locals són iniciats igualment per estudiosos fora dels circuits universitaris, sovint sota el patrocini d'institucions públiques d'àmbit autonòmic o local.

Aquest interès renovat i vivíssim per la història del llibre sembla malauradament no haver estat suscitat, en canvi, entre els bibliotecaris, professionals que, en molts casos, treballen encara directament amb llibres. La introducció del que fa deu anys s'anomenava "les noves tecnologies de la informació", que són ara la nostra eina de treball quotidiana, semblen haver-ne estat la causa. De fet, fins i tot l'ensenyament de la història del llibre ha estat relativament relegada en els darrers plans d'estudi dels estudis universitaris de Biblioteconomia i Documentació a Catalunya;¹ perdudes enmig de matèries considerades més "tècniques", les assignatures en relació amb el llibre antic semblen gaudir entre els alumnes de poca consideració. La situació en els altres centres de l'estat espanyol potser no sigui gaire diferent; ara bé, si fem una ràpida revisió de les col·leccions de manuals iniciades arran de la multiplicació de centres universitaris dedicats a l'ensenyament de la biblioteconomia i documentació, en els darrers tres o quatre anys han estat publicats un cert nombre de títols dedicats a la història del llibre i de les biblioteques i a les col·leccions especials.² Atenint-nos, per tant, a la producció

1. En el pla actual de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona hi ha una assignatura obligatòria d'història del llibre i de les biblioteques i una altra de paleografia, amagades sota denominacions més aviat abstruses ("Història de la producció documental" i "Tècniques historiogràfiques"); per al curs vinent està aprovada una assignatura dedicada a les col·leccions especials. En el pla de la Universitat de Vic hi figura una assignatura d'història del llibre; en canvi, en la llicenciatura proposada per la Universitat Oberta de Catalunya, d'acord amb el seu enfocament de la professió, qualsevol referència a la història del llibre o a materials antics hi és inexistent.
2. Per posar-ne només alguns exemples, n'esmentem dos dels publicats dins de l'esplèndida sèrie de manuals de l'editorial Trea, "Biblioteconomía y administración cultural" (María Marsá, *El fondo antiguo en la biblioteca*, Oviedo: Trea, 1999); Luis García Ejarque, *Historia de la lectura pública en España* (Oviedo: Trea, 2000); dins de la mateixa col·lecció, Alberto Montaner, professor de Bibliografia a l'Àrea de Biblioteconomia i Documentació de la Facultat de Lletres de la Universitat de Saragossa, reuneix en un sola obra indicacions sobre la realització de citacions bibliogràfiques sintè-

en castellà, hom podria pensar que les assignatures relacionades amb el fons antic de les biblioteques continuen essent força presents en el currículum dels centres d'ensenyament de la resta de l'estat.

Potser per aquestes raons pot resultar útil de fer un petit repàs dels estudis apareguts sobre la història del llibre a Catalunya en els darrers quinze anys. La bibliografia recollida, que depassa els tres-cents cinquanta títols no pretén, en cap cas, ser exhaustiva, ja que la diversitat de les revistes i publicacions que acullen aquests treballs (revistes d'història i de filologia catalana medieval, moderna i contemporània; actes de congressos de diferents especialitats; premsa i edicions locals) fan la tasca particularment difícil. Ara bé, pot ser una bona mostra de la vitalitat d'aquest tipus d'estudi, i pot permetre alhora de veure quins són els temes que han estat menys tractats.

El material bibliogràfic ha estat recollit a partir del buidat sistemàtic de bibliografies d'història del llibre –essencialment l'*Annual Bibliography of the History of the Book*, i la secció “Història del llibre” del butlletí bibliogràfic de la *Revue d'histoire ecclésiastique*– i d'altres bibliografies del camp de la història i la literatura –el butlletí *Quèrn: repertori bibliogràfic biennal de literatura i llengua catalanes*, editat per la Universitat Autònoma de Barcelona, la secció de ressenyes de la revista *Arxiu de Textos Catalans Antics*, extraordinàriament comprensiva, la base de dades del CSIC i, amb resultats naturalment més puntuals, el *Boletín bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*. Com que aquestes obres bàsiques es revelaven de vegades força incompletes pel que fa al domini específicament català, he completat el buidat mitjançant la revisió directa d'un bon nombre de revistes d'història i de literatura, l'examen de bibliografies d'obres generals sobre la matèria i la consulta de catàlegs de biblioteques. Això vol dir que un cert nombre de les notícies que s'hi recullen, no les he vistes directament, tot i que he intentat examinar totes aquelles que m'han semblat més interessants o innovadores. Cal advertir també que, fora de comptades excepcions, no he fet referència directa a publicacions generals dedicades a la història del llibre o de les arts gràfiques a l'estat espanyol, que sens dubte poden contenir referències

tiques i de descripcions de manuscrits i impresos antics (*Prontuario de bibliografía*, Oviedo: Trea, 1999). La *Introducción a la paleografía y la diplomática general*, editat per Àngel Riesco, catedràtic a la Universidad Complutense (Madrid: Síntesis, 1999), està adreçada als alumnes de “los estudios de Letras, Ciencias de la Información y Documentación”. Diversos volums de la col·lecció “Biblioteconomía y documentación” de la mateixa editorial hi són igualment dedicats; en destacarem un de dedicat essencialment a la història de la catalogació, *Teoría e historia de la catalogación de documentos*, de la profesora de la Complutense M. Rosa Garrido (Madrid: Síntesis, 1999).

a la situació catalana, o a la història de la literatura catalana, ja que això hauria allargat excessivament la tria.³

Les notícies recollides han estat organitzades a l'entorn de tres grans blocs: el llibre i la lectura, la premsa i les biblioteques, precedits per un petit apartat de balanços bibliogràfics especialitzats (el que s'anomena sovint dins de la literatura historiogràfica "estats de la qüestió") que pretenen ajudar a donar una idea de conjunt sobre el treball realitzat en diferents matèries. M'he centrat en la producció impresa; tot i així, m'ha semblat útil indicar a la fi, en apèndix, les notícies que he trobat referents al llibre manuscrit i als gravats, mapes i arts gràfiques en general.⁴ Com tota classificació, aquesta comporta necessàriament algunes incongruències: així, per exemple, dins de l'apartat dedicat als inventaris de biblioteques privades n'hi ha que, per l'època (s. XIV) han d'incloure necessàriament només llibres manuscrits, mentre que d'altres del segle XV inclouran obres manuscrites i impreses; separar, però, els inventaris segons que continuessin manuscrits o no m'ha semblat una solució encara menys satisfactòria que deixar-los junts. El mateix tipus d'objecció pot fer-se pel que fa als gravadors: molts d'aquells que són esmentats en l'apèndix II van il·lustrar impresos, però he considerat preferible incloure dins de l'apartat "Il·lustració" únicament aquelles notícies que es referien a la producció d'aquests artistes per al món del llibre. Una altra objecció possible podria ser la inclusió d'un apartat per a la història del llibre infantil, ja que moltes de les seves notícies podrien dividir-se entre altres apartats; ara bé, crec que la riquesa i varietat de les publicacions que poden trobar-se sobre d'aquest tema –i que no trobaríem si volguéssim dedicar els seus apartats al llibre religiós, al llibre científic o al llibre dedicat a la dona, per posar-ne només uns quants exemples– en justifiquen la individualització.

Dins de cadascuna de les subdivisions les notícies es troben ordenades cronològicament; m'ha semblat el més útil, ja que sovint un cert nombre d'obres, i molt especialment els catàlegs, es relacionen estretament entre si. No hi he inclòs, tot i que hagin estat editats dins del període fixat, un cert nombre d'articles de Jordi Rubió reimpressos recentment en

3. L'excepció més important la constitueixen les referències a capítols de la *Història il·lustrada del llibre espanyol*, dirigida per Hipólito Escolar (Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1993-1996), i de la *Literatura catalana contemporània*, dirigida per Glòria Bordons i Jaume Subirana (Barcelona: Ediuoc; Proa, 1999). Crec oportú, però, pel que fa a la il·lustració del llibre cridar l'atenció envers els capítols dedicats al gravat a Espanya durant els segles XV-XVIII i XIX-XX apareguts en els volums 31 i 32 de l'enciclopèdia *Summa Artis* (Madrid: Espasa Calpe, 1988).
4. Per raons de llargada de l'article, i pel convenciment que es tracta d'una selecció incompleta, he considerat preferible no comentar-les com he fet en la resta de les notícies.

diverses compilacions, ni la magnífica traducció al català del pròleg a *Documentos para la història de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*.⁵ Finalment, he de dir que, tot i que he intentat que el període cronològic arribi fins al 1999, cal tenir en compte que les revistes acadèmiques que cobreixen els camps de la història, de la filologia i de les lletres en general tenen una malaurada tendència a sortir amb un retard quasi endèmic, cosa que implica que un bon nombre dels últims números corresponents als dos darrers anys no han pogut ésser revisats perquè encara es troben en curs de publicació.

1. OBRES GENERALS I ESTATS DE LA QÜESTIÓ

Durant els darrers temps, arran de l'explosió bibliogràfica que afecta tots els camps del coneixement, s'han fet cada cop més freqüents els balanços bibliogràfics que intenten fer una valoració de les publicacions aparegudes en dominis concrets. Aquests estats de la qüestió semblen particularment necessaris en l'àrea de les humanitats, on les revistes, contràriament al que succeeix en l'àmbit científic, continuen sent relativament poc especialitzades. Així per exemple, en el camp que ens ocupa, la història del llibre, fins fa pocs anys no hi havia dins l'estat espanyol cap publicació periòdica que hi estigués exclusivament dedicada. El 1994 apareixia en l'entorn de la Universitat d'Alcalà de Henares la revista *Signo: revista de la cultura escrita*, que, tot i que no tracti directament la història del llibre (se centra més en les manifestacions de l'escriptura que en l'aspecte material, comercial i cultural del llibre) és, en aquest moment el que pot apropar-s'hi més. Ara bé, la seva localització geogràfica fa que els temes que toquen la realitat catalana hi siguin més aviat escassos.

El primer estat de la qüestió sobre la història del llibre a Catalunya aparegut al llarg d'aquests darrers quinze anys se centrava en la presèn-

5. Editada amb el títol *Imprenta i librería a Barcelona (1474-1553)* (Barcelona: Diputació, 1986). Les compilacions esmentades són *Llibreters i impressors a la Corona d'Aragó*, amb un pròleg de Joana Escobedo (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993) i *Sobre biblioteques i biblioteconomia*, amb pròleg d'Amadeu J. Soberanas i Lleó (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995). Podríem incloure-hi igualment, entre les reimpressions, la de tres articles de l'enquadrador Emili Brugalla, editats l'any 1945 per Josep Porter i reimpresos recentment (*Tres ensayos sobre el arte de la encuadernación*, Madrid: Ollero y Ramos, 2000), dels quals el segon tracta precisament de l'enquadrernació a Barcelona a finals del XIX i principis del XX, o la de la tipobiografia de Lleida de M. Jiménez Catalán (*La imprenta en Lérida: ensayo bibliográfico (1479-1917)*, ed. de Lola González, Miquel Àngel Aguado i Marisa Llovera, Lleida: Universitat de Lleida, Institut d'Estudis Lleidatans; Madrid: Biblioteca Nacional, 1997).

cia del llibre català a França; en efecte, en un recull miscel·lani editat per l'Institut d'Études Ibériques de Bordeus i dedicat a la història del llibre a Espanya, Robert Marrast, professor a la Universitat de Bordeus, traçava un balanç sobre els treballs que tractaven de la presència d'impresos espanyols i catalans a França. Poc temps després, en el col·loqui internacional celebrat a Bordeus sobre llibres i llibreters a l'Espanya moderna i contemporània, el mateix Marrast presentava una comunicació dedicada als estudis sobre la història de la impremta a Perpinyà centrat essencialment en el segle XVIII i principis del XIX.

Pel que fa al Principat, a la primera meitat de la dècada dels noranta dos professors de la Universitat Autònoma de Barcelona publicaven sengles balanços sobre la situació del llibre entre els segles XII i XV. El primer d'aquests, elaborat per Josep Antoni Iglesias, que en aquell moment estava preparant la seva tesi doctoral, presentava els treballs realitzats sobre llibres i biblioteques a Catalunya en el període baixmedieval; al cap d'un parell d'anys, el 1995, el qui era el seu director de tesi, el Dr. Jesús Alturo, compilava per a la revista *Signo*, abans esmentada, un estat de la qüestió de les perspectives de treball sobre els còdexs i les biblioteques altmedievals. Dos anys més tard, en el volum de 1997 (no aparegut, però, fins al 1999) del *Bulletin Hispanique* apareixia un darrer balanç dels estudis duts a terme sobre la història del llibre i de la lectura a la Catalunya moderna, obra de Ricardo García Cárcel, catedràtic d'història moderna igualment a la Universitat Autònoma i director de diverses tesis sobre història del llibre. Tots tres treballs són modèlics tant en la presentació de les obres tractades com en la reflexió de les aportacions que aquestes obres suposen als diferents aspectes estudiats.

Finalment, un grup d'historiadors de la premsa relacionats –calia dir-ho?– amb la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma publicaven, a principis dels noranta, un interessant estat de la qüestió sobre els treballs centrats en la situació de la premsa catalana sota el franquisme, la transició i els primers governs socialistes.

2. HISTÒRIA DEL LLIBRE I DE LA LECTURA

2.1. Edicions i exemplars

Com ha estat fins fa poc habitual en la historiografia, la major part d'estudis dedicats a l'anàlisi d'edicions individuals estan centrats en els incunables. Així doncs, són incunabulistes els qui han retrobat i identifi-

cat exemplars fins ara desconeguts de diferents textos litúrgics impresos a Catalunya: una edició en vitel·la del *Missale Tarraconense*, el *Missale Barcinonense* de Diego de Gumiel i unes hores benedictines impreses a Barcelona per Joan Luschner identificats per Joana Escobedo, un fragment d'un diürnal de Vic desconegut estudiat pel pare Xavier Altés o un fragment de l'edició de l'obra de Felip de Malla *Memorial del pecador remut*, molt popular i per això mateix de conservació rara. A continuació se situen els estudis sobre obres impreses durant el segle XVI: el *Liber in examen medicorum*, de Pere Benet Matheu, imprès a Barcelona el 1521; l'edició conjunta de dos textos sobre arts de l'oratória, el *De accentu latino* de Nebrija i el *De prosodia* d'Ibarra, publicada dins del recull d'estudis sobre la *Gramàtica* de Nebrija; un reglament franciscà publicat a Barcelona el 1540, o l'estudi comparatiu de tres edicions de l'escola espiritual de Montserrat, elaborat pel mateix pare Altés. Un únic treball, que tracta de les edicions gironines de Quevedo, ha estat dedicat a impresos del Segle d'Or. Finalment, hem recollit dos estudis sobre textos del XVIII: el dedicat a la primera edició il·lustrada del Quixot impresa a Catalunya, imprès amb boixos per Joan Jolis (presentat en un dels col·loquis sobre *El libro antiguo español*), i un altre a l'ús del *Manual* del pare Buffier, utilitzat en el Col·legi de Nobles de Cordelles, situat en la barcelonina Rambla dels Estudis.

2.2. Impressors i llibreters

Malauradament, els articles dedicats als professionals del món del llibre són poc nombrosos, i se centren gairebé exclusivament en els llibreters i impressors barcelonins; cal tenir en compte, però, que tant la monografia de Romà Sol i Carme Torres sobre la impremta a Lleida com la *Història de la impremta a la ciutat de Girona* d'Enric Mirambell dediquen capítols concrets a l'activitat d'alguns impressors. Una excepció notable és la monografia de Francesc Costa dedicada a la família Abadal, impressors mataronins. Pel que fa a Barcelona, el gruix dels articles tracta de negocis familiars i individuals i de la posició social dels llibreters al segle XVIII: la llibreria dels hereus de la Vídua Pla,⁶ la casa Piferrer i l'impressor Carles Gibert i Tutó, així com de la situació dels llibreters bar-

6. La bibliografia del catàleg de l'exposició *Aureum opus* esmenta un treball inèdit d'Imma Socias sobre *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica en els segles XVII-XVIII*; no he pogut, però, saber si sortirà publicat properament.

celonins després del trasllat dels estudis universitaris a Cervera. Entre els estudis preliminars a la seva tesi, Manuel Peña publica un article sobre el llibreter i editor del segle XVI Joan Guardiola; d'altra banda, Ignasi Baigés dedica a la confraria de llibreters de Barcelona, durant el mateix període, un treball inclòs dins de la miscel·lània en homenatge a Josep Trenchs, professor de paleografia i història medieval a la Universitat de València i promotor del que podríem, sens dubte, anomenar una escola valenciana d'historiadors del llibre i l'escriptura, malauradament desaparegut en un moment de plenitud científica i intel·lectual. Per acabar, cal dir que només he localitzat un assaig sobre dos llibreters catalans del segle XIX, l'autodidacta Bergnes de las Casas i l'editor Rivadeneyra, instal·lat a Madrid i impulsor, entre d'altres projectes, de la monumental "Biblioteca de autores españoles", present encara en un gran nombre de biblioteques com a obra bàsica de referència.⁷

2.3. Llibre i impremta

Ens endinsem ara en el repàs de l'aspecte que ha concentrat el gruix de les investigacions dutes a terme en aquests darrers anys; el gran nombre de treballs apareguts fa que, necessàriament, els comentaris hagin de limitar-se a destacar les grans línies de recerca que semblen dibuixar-se.

2.3.1. General

Amb l'excepció de l'article global de Jordi Torra sobre la impremta als països de parla catalana al Renaixement i al Barroc, publicat ara fa deu anys a l'*Item*, de l'estudi de Mercè Dexeus sobre la participació de les impremtes de la Corona d'Aragó, i molt especialment de les catalanes, a la difusió de la literatura del Segle d'Or, i de les reflexions d'Ernest Lluch sobre la producció editorial catalana de la mal anomenada Decadència, la resta de textos de conjunt fan referència a la història relati-

7. Durant el període que ens ocupa un cert nombre d'investigadors estrangers s'han servit de l'extraordinària riquesa documental de la biblioteca Bergnes de las Casas, i molt particularment de les seves col·leccions de fullets i catàlegs d'editorials catalanes i espanyoles, com a font principal per a treballs de doctorat sobre la indústria editorial a Espanya al segle XX; un exemple poden ser-ne la tesi i els diferents treballs de Jean-François Botrel sobre la literatura popular espanyola dels segles XIX i XX, i la tesi d'un alumne seu, Philippe Castellano, sobre l'Enciclopèdia Espasa, defensada a Lille. No he pogut arribar a localitzar els treballs dedicats específicament a la indústria editorial catalana que poden haver estat fruit d'aquestes recerques, i la situació actual de la biblioteca Bergnes impedeix malauradament de seguir-ne la pista.

vament recent. Una contribució remarcable per la claredat de la seva síntesi és l'aportació de Nora Vela sobre l'edició catalana al tercer volum de la *Historia ilustrada del libro español*, dedicat als segles XIX i XX. Contràriament a la tònica seguida en els dos volums anteriors, en què les mencions al món del llibre català o en català eren francament sucintes i decebedores, en el tercer el món editorial català, encara que aquest es redueixi gairebé només a Barcelona, es fa molt més present: a més del capítol de Nora Vela, hi ha repetides referències a l'edició barcelonina en els capítols sobre el món editorial espanyol d'un autor tan poc procliu als estudis d'allò que no sigui estrictament castellà com Hipólito Escolar, i Pilar Vélez, dins del capítol que dedica a la il·lustració del llibre, esmenta nombrosos tècnics –il·lustradors, gravadors, impressors i editors– relacionats directament amb Catalunya. D'altra banda, cal destacar l'aparició a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat de diverses obres sobre l'edició catalana des de mitjan dels anys trenta: l'estudi de Joan Crexell sobre el llibre durant la Guerra Civil i dues monografies de M. Josep Gallofré sobre les repercussions de la censura franquista en l'edició catalana, derivades de la seva tesi doctoral. El mateix Crexell i Albert Manent publicaven conjuntament dues bibliografies sobre l'edició en català immediatament després de la Guerra; les introduccions permeten de fer-se una idea de conjunt del panorama i dels problemes d'editar en català d'aquella època difícil. Finalment, pel que fa al període de després de la Guerra Civil és interessant la visió de conjunt sintètica que donen els breus capítols dedicats a les revistes i a les editorials catalanes del manual *Literatura catalana contemporània*, recentment editat per la Universitat Oberta de Catalunya i Enciclopèdia Catalana.⁸

8. *Literatura catalana contemporània*, Glòria Bordons i Jaume Subirana, eds. (Barcelona: Ediuoc: Proa, 1999). A la bibliografia esmentem només els dos articles que els són dedicats exclusivament, obra de Glòria Bordons i Joan Samsó. Ara bé, a gairebé cadascun dels capítols introductoris a cada un dels grans blocs en què està dividit el volum acostuma a haver-hi referències a la indústria editorial del moment. Així doncs, val la pena esmentar dins del capítol "L'organització cultural durant la guerra i en l'exili", de Maria Campillo, els subcapítols "Premsa i món editorial", p. 194-195, i "L'edició de llibres", p. 199-200; dins del d'Enric Bou, "El context cultural a partir del 1959", els epígrafs "Noves editorials" i "Revistes", p. 258-259; dins del d'Oriol Izquierdo "Final de segle en el món literari català", el subcapítol "El panorama editorial, o la tensió entre el servei i el negoci", p. 371-372; i dins del d'Isidor Cònsul, "El boom editorial, esclat de noms nous i nous narradors", els subcapítols "Dos apunts d'història editorial" i "Vint anys de desplaçament editorial", p. 385-387.

2.3.2.-2.3.9. Centres editorials catalans

La història del llibre a la Barcelona moderna ha experimentat sens dubte un avanç important gràcies al treball dut a terme dins del programa de doctorat dirigit per Ricardo García Cárcel en el Departament d'Història Moderna de la Universitat Autònoma. La lectura i posterior publicació, en dues monografies, de la tesi de Manuel Peña Díez sobre el món del llibre a la Catalunya del segle XVI va suscitar, en el seu moment, un cert avalot, ja que sosté la hipòtesi que els impressors catalans es van passar al castellà per raons purament comercials. Tot i que el treball es molt seriós, algunes de les afirmacions no deixen de ser relativament discutibles; és possible que la limitació en el tipus de fonts utilitzades, les proporcionades pels protocols notariais, donin una visió una mica esbiaixada del conjunt. Potser una de les observacions que podria fer-se-li és que la seva anàlisi obvia pràcticament la importància que un esdeveniment com el Concili de Trento, que acabava el 1563, tingué sens cap mena de dubte en tots els aspectes de la vida cultural i social de la Península, i entre aquests en la producció editorial. La tesi de Francisco Javier Burgos sobre el món editorial a la Barcelona del set-cents, en no haver estat encara publicada fora de la microforma, ha desvetllat menys expectació; com en el cas anterior, el rigor del seu treball és remarcable, tot i que l'extrema prolixitat de les taules, fetes amb un programa informàtic poc "amigable", fan que la lectura sigui una mica dificultosa.

Com hem indicat anteriorment, la impremta a la ciutat de Girona ha estat l'objecte d'una monografia de l'antic cap de la Biblioteca Provincial de Girona, Enric Mirambell, mentre que la de Lleida l'era d'un volum recopilatori de Romà Sol i Carme Torres. Amb motiu del cinc-cents aniversari de la instal·lació de la primera impremta a Montserrat, el Museu d'Història de Catalunya va realitzar una exposició dedicada a les publicacions sortides de l'abadia benedictina; el catàleg traça una breu història de la seva evolució, que posava al dia l'opuscle publicat pel Pare Albareda el 1985. Una altra publicació, en aquest cas del Centre de Lectura de Reus, fa un resum de l'activitat editorial i llibretera a la capital del Baix Camp. Les bibliografies de la producció de llibres de Tarragona i de Terrassa permeten, ni que sigui d'una manera indirecta, de fer-se una visió de conjunt sobre el món del llibre en ambdues poblacions.

Finalment, tot i que l'àmbit geogràfic establert se centra en el domini del Principat, ens ha semblat necessari esmentar un parell de bibliografies recents sobre la producció editorial a les Balears i a la Cata-

lunya Nord; la primera compilada per l'infatigable bibliògraf Jaume Bover, i segona per Dolors Serra i Kiel, així com uns tres textos generals sobre la història del llibre al País Valencià: la presentació de Francesca Aleixandre al volum *El llibre valencià*, la monografia de Francesc Calafat sobre les obres impreses en català des d'inicis de segle fins a l'acabament de la Guerra Civil i la contribució de F. Pérez Mondragón a l'exposició sobre la impremta a València organitzada per la Generalitat el 1990.

2.4. Difusió de la lectura. Ús social del llibre. Biblioteques privades

Gran part dels treballs realitzats en relació amb la difusió de la lectura i l'ús social del llibre deriven de les tesis doctorals suara esmentades. En particular, l'explotació de la documentació notarial feta per Manuel Peña per a la Barcelona del segle XVI, li ha permès de dedicar un bon nombre d'articles a l'anàlisi de punts concrets de la vida cultural barcelonina: la circulació del llibre, l'entorn de la lectura, l'ús social de l'escriptura o el món del llibre jurídic. De la mateixa manera, Javier Burgos, avançava algunes de les conclusions de la seva tesi en un article sobre l'alfabetització a Catalunya a la Barcelona del XVIII. Una altra tesi, dirigida a la Universitat Autònoma i defensada el 1997 per Javier Antón Pelayo, incidia en l'alfabetització i les capacitats de lectura de la població gironina de la segona meitat del segle XVIII. El mateix període i tema han estat estudiats per Montserrat Ventura per a la ciutat de Mataró. Caldria encoratjar el desenvolupament de treballs sobre altres ciutats en el mateix període, que podrien permetre'ns finalment l'elaboració d'un estudi global que abracés tot el Principat.

L'edició d'inventaris de biblioteques, bé independentment, bé dins del marc d'un treball més ampli, ha estat, sens cap mena de dubte, el tipus d'estudi més conreat en aquests darrers anys. Aquest entusiasme es pot explicar per diverses raons. Una d'aquestes, la primera i més important, per la riquesa de dades que es poden extreure sobre la lectura, la història del llibre i la difusió de les idees. De fet, la pràctica totalitat de les tesis sobre història del llibre elaborades en aquests anys es basen essencialment en l'anàlisi d'aquests inventaris, fets normalment davant notari. Una altra raó, però, molt més banal i que no desmereix l'anterior, seria la facilitat evident que presenta la realització d'un article d'aquestes característiques, que consisteix bàsicament en l'edició d'un text que pot anar d'una a una vintena de planes, precedit d'una curta intro-

ducció sobre el propietari dels béns, i acompanyat, encara que no sempre, de notes que identifiquen les diferents entrades.⁹

Entre els treballs més destacats dins d'aquest àmbit esmentarem un altre parell de tesis defensades a la Universitat Autònoma. El 1989, M. Dolors Moreno presentava una anàlisi de la circulació i possessió de llibres a la comarca del Vallès Occidental entre la baixa edat mitjana i el Renaixement; aquell mateix any, Josep Antoni Iglésias començava la seva investigació sobre la possessió del llibre a la Barcelona del segle XV a través de la documentació notarial. Aquest estudi, presentat finalment el 1995, ha donat lloc a diversos estudis, d'algun dels quals hem pogut parlar anteriorment. El segle XIV barceloní ha estat cobert per la publicació feta per Josep Hernando, professor de la Universitat de Barcelona, de la documentació recollida com en el cas anterior a l'Arxiu de Protocols de Barcelona. Sobre el mateix període trobem igualment alguns estudis limitats a una classe socioprofessional, essencialment els mercaders, els artesans o els ciutadans honrats. Alguns altres treballs de conjunt, més limitats, però, en el seu abast i profunditat, es refereixen a Girona o a Cervera; per acabar, Manuel Peña i Javier Burgos han publicat igualment estudis parcials sobre el període a què es refereixen les seves tesis particulars.

Poca cosa més crec que es pugui afegir sobre les edicions d'inventaris individuals. Potser destacar l'absència, com en els altres casos, d'estudis sobre el segle XVII, que sembla el més abandonat pels investigadors, amb la notable excepció de l'edició de l'inventari de la biblioteca del jurista empordanès Francesc Romaguera. Val la pena remarcar el rigor extraordinari de l'estudi de la biblioteca de l'escriptor Jaume Roig dut a terme per Jaime Chiner, així com les contribucions sobre la biblioteca papal del Papa Luna a Peníscola, publicats majoritàriament en el sisè volum de l'*Arxiu de Textos Catalans Antics*.

2.5. Materials i suports de l'escriptura

El nombre de treballs publicats sobre els aspectes més estrictament tècnics i materials de la història del llibre és, diríem que gairebé necessàriament, escàs. N'hi ha un parell del pare Altisent dedicats a les recep-

9. Potser val la pena recordar que les diferents entrades de l'inventari van precedides sempre del mot llatí *item* (per exemple, "item, .i. libre ab copertes verdes"), i que és d'aquesta utilització repetitiva que prové el mot anglès que, importat, fem servir sovint en la nostra professió com a sinònim d'unitat i que dóna nom a la revista en la qual apareixen aquestes pàgines.

tes de tintes de l'època medieval i moderna, i un altre del malaguanyat Josep Trenchs sobre tinta i tinters a la Casa Reial Catalana; i uns pocs, massa pocs diria jo, al paper i la seva indústria: el més destacable és la introducció a l'estudi dels molins paperers durant el segle XVIII de Miquel Gutiérrez. El museu del paper de Capellades va iniciar, el 1993, un butlletí sobre les seves activitats; la directora, Victòria Rabal, juntament amb Àngel Soteras, va editar l'any següent un breu opuscle sobre la història i les activitats actuals del Museu.

2.6. Arts del llibre. Tipografia. Il·lustració i enquadernació¹⁰

Pel que fa a les arts del llibre, no es pot fer altra cosa que destacar l'admirable tasca de recerca i de divulgació duta a terme per la historiadora de l'art Pilar Vélez, actual directora del Museu Marès. La seva tesi, presentada a la Universitat de Barcelona sota el títol *El llibre com a objecte artístic a Barcelona de la segona meitat del segle XIX fins al Modernisme*, reprèn i sobretot desenvolupa part dels temes que havien estat tractats en una seva obra anterior sobre el llibre com a obra d'art en la Catalunya vuitcentista. Tal com indica el títol, tracta dels diferents aspectes ornamentals del llibre, des del diferents tipus d'enquadernació a la il·lustració, passant per la distribució del text o els caràcters. Seus són també un parell de treballs sobre les enquadernacions industrials, nascudes al segle XIX, a través de l'anàlisi de la col·lecció de Josep Roca Alemany; un article sobre l'aparició de les noves col·leccions de butxaca a través de l'anàlisi de les anomenades *Biblioteques il·lustrades*; i, finalment, un parell de contribucions sobre la il·lustració del llibre, la primera dins de la *Història il·lustrada del libro español* i la segona en un volum sobre el Romantisme a Catalunya. Eliseu Trenc, en un article publicat en el número de novembre de 1986 de la revista *L'Avenç* dedicat a les arts gràfiques i el llibre, estudiava l'estètica del llibre modernista; Pere Bohigas dissertava igualment sobre el llibre en aquesta època en una conferència donada al CIC, impresa posteriorment en el volum *El Temps del Romantisme*. Pel que fa al període noucentista, cal destacar igualment l'article

10. Pel que fa a la il·lustració, he intentat incloure en aquest apartat els treballs que es dediquen exclusivament al llibre il·lustrat o a il·lustradors, deixant per a l'Apèndix II tots aquells treballs dedicats al gravat o a gravadors i artistes gràfics en general. És evident, per exemple, que la revolució produïda en les tècniques de la reproducció d'imatges al segle XIX afecta de ple el món de la il·lustració del llibre, però no exclusivament, ja que toca igualment de ple el món de l'art o de la publicitat.

de Francesc Fontbona sobre la plasmació estètica del noucentisme, publicat en el catàleg de l'exposició celebrada a Barcelona a finals del 1994 sobre aquest corrent ideològic, literari i estètic.

Quant als il·lustradors, han estat publicats en aquests anys diversos estudis i monografies interessants. Esmentem en primer lloc el volum dedicat als il·lustradors catalans de la segona meitat del XIX fins a la fi de la Guerra Civil, editat per la Fundació Jaume I. A continuació vindrien la introducció de Francesc Fontbona al facsímil de *La Catalunya pintoresca*, il·lustrat per Xavier Nogués o els catàlegs de les exposicions dedicades a Apel·les Mestres amb motiu del cinquantenari de la seva mort. Menció especial mereix també el volum dedicat a Joan Vila, "D'Ivori", dins de la col·lecció de l'Ajuntament de Barcelona "El traç que alligona". Acabarem aquest repàs amb la monografia dedicada per Pilar Vélez a l'il·lustrador Eusebi Planes, gran col·laborador de l'Editorial Espasa que ens ofereix molt especialment la imatge femenina del seu temps.

Si ens centrem en les arts gràfiques, en el número de *L'Avenç* suara esmentat apareixia un treball de R. Arranz sobre el pas de la manufactura a la indústria gràfica en el segle XIX; sobre la seva situació a finals de segle, en parla Pilar Vélez en una contribució a un volum editat pel Comitè de Celebració del Centenari de l'Exposició Universal de 1888. Es va publicar igualment, amb motiu d'aquest centenari, un volum on es feia una comparació sobre el desenvolupament de les arts gràfiques a Catalunya i a Euskadi en el període que va de l'esmentada exposició a l'inici de la Guerra Civil. Val la pena igualment remarcar, per la seva raresa, el treball de la mateixa Pilar Vélez sobre la tasca del tipògraf setcentista Eudald Pradell i el seu treball sobre els tipus d'impremta; en els seus treballs dedicats al llibre al tombant de segle, hi ha també referències a la tasca d'Eudald Canibell com a creador de tipus per a l'Associació de Bibliòfils de Barcelona.

2.7. Bibliofília i exlibrisme

Ja que hem parlat de l'Associació de Bibliòfils de Barcelona, crec que val la pena esmentar, ni que sigui breument, algunes publicacions a l'entorn de la bibliofília a Catalunya. En primer lloc, el discurs de Josep Porter celebrat en el quarantè aniversari de la creació de l'Associació el 1945; Pilar Vélez i Francesc X. Puig ens en parlaven igualment en dos articles introductoris al catàleg de la darrera exposició celebrada per l'esmentada associació en el marc del Museu Frederic Marès. Una aporta-

ció particularment important en aquest camp l'havien fet, però, anteriorment, el pare Massot i Albert Manent en l'estudi sobre els llibres de bibliòfil en català de la primera meitat del franquisme dedicat a l'il·lustre bibliòfil i editor Joan Gili, recentment traspasat.

Estretament relacionat amb la bibliofília trobem, ben evidentment, l'exlibrisme. Diversos treballs sobre els ex-libris dissenyats per diferents autors (Junceda, Obiols) han estat desenvolupats en els darrers anys, mentre que una exposició de la Caixa, celebrada el 1996, exposava una bella mostra d'ex-libris modernistes. Però potser, tot i que succincta, l'única visió de conjunt sobre l'exlibrisme a Catalunya és la que ens dona F. Orenes en un volum centrat en la seva relació amb el món de l'ex-libris.

2.8. El llibre infantil

En parlar del llibre infantil, fins i tot del llibre escolar, hem de tenir sempre present que els aspectes gràfics compten sovint gairebé tant com els aspectes textuais; és per això que és necessari recórrer a les històries i bibliografies de la literatura infantil i juvenil per a trobar referències a l'evolució del llibre per a infants. Dins d'aquest camp, és imprescindible esmentar el capítol dedicat a la literatura infantil i juvenil dins de l'amplament difosa *Història de la literatura catalana* d'Ariel, elaborat amb cura i coneixement profunds per Teresa Rovira. S'hi fa referència destacada a editorials, premis i revistes crucials dins del món de l'edició per a infants, amb especial menció de l'editorial La Galera i de la que ha estat durant molt de temps la seva col·lecció capdavantera, "Els Grumets de la Galera"; el volum publicat per a la celebració dels 25 anys de l'editorial pot ajudar-nos a avaluar-ne la importància. Més recents són una història de la literatura infantil i juvenil catalanes de Caterina Valriu, força centrada en la segona meitat de segle, amb un capítol particularment interessant sobre els còmics, i l'obra de Ramon Bassa, que ens dona una visió de conjunt sobre la literatura infantil en català produïda després de la Guerra Civil al Principat, el País Valencià i les Illes; sobre el mateix període cal destacar igualment el volum publicat per Edicions 62 sobre les revistes infantils catalanes, obra de l'escriptor Enric Larreula. El mateix Larreula és autor d'un breu capítol sobre el món editorial i literari de la literatura infantil i juvenil catalanes dels anys setanta i vuitanta dins del recent volum *Literatura catalana contemporània*, que té la virtut d'introduir el tema dins d'un marc general.

Des del punt de vista de la il·lustració del llibre infantil, mereix una menció especialíssima la tesi de Montserrat Castillo sobre els il·lustradors catalans del llibre per a infants, la part essencial de la qual consisteix en un catàleg d'il·lustradors, acompanyat per una bibliografia que excepcionalment podríem qualificar realment d'exhaustiva; una versió lleugerament reduïda d'aquesta ha estat publicada per la Biblioteca de Catalunya. La mateixa autora ha publicat un parell de textos sobre Junceda i sobre Lola Anglada; un altre treball, més ambiciós, sobre la il·lustradora barcelonina i tianenca és obra de Francesc Granell.

Però sens cap mena de dubte, una gran part dels articles especialitzats en els diferents aspectes del llibre infantil ha estat publicada, en aquests darrers anys, a la revista *Faristol*, editada pel Consell Català del Llibre per a Infants des del 1985, i que a la primavera d'enguany arribava al número 36. Tot i que la majoria dels articles són dedicats a autors i il·lustradors actuals, s'hi troben també reflexions sobre il·lustradors, editorials o col·leccions de caràcter històric. I, tot i que pugui semblar innecessari, voldria recordar la tasca de recollida de bibliografia i de treballs especialitzats en història del llibre infantil que continua realitzant la biblioteca de la Santa Creu, de la Xarxa de Biblioteques Populars de la Diputació de Barcelona.

3. HISTÒRIA DE LA PREMSA¹¹

Passarem ara, d'una manera breu, a avaluar els nombrosos treballs apareguts sobre història de la premsa a Catalunya, realitzats en bona part en el marc de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Cal destacar, però, igualment les petites monografies editades pel Col·legi de Periodistes de Catalunya en col·laboració amb la Diputació de Barcelona en la col·lecció "Vaixells de paper", on es publiquen treballs sobre diversos temes en relació amb el periodisme, i majoritàriament fins ara sobre la premsa.

En primer lloc, voldríem destacar un cert nombre d'estudis sobre periòdics i revistes concretes. Un dels capítols de la ja esmentada *Literatu-*

11. Sens dubte, el nombre d'articles i monografies dedicades al món de la premsa és més elevat del que aquí es recull. Ara bé, tenint en compte que aquest treball se centra en la història de la producció impresa, he considerat necessari intentar donar ni que sigui un cop d'ull ràpid a la bibliografia apareguda sobre aquest tema; sembla important no oblidar que les històries de l'edició del llibre i de les publicacions periòdiques estan estretament lligades. Per a una visió més precisa, podeu consultar el balanç publicat el 1990 a la revista *Hispania*, que trobareu en el primer apartat de l'apèndix bibliogràfic.

ra catalana contemporània està dedicat a la revista *L'Avenç*, de la qual comenta èpoques, directors i activitat editorial. No he trobat cap treball que comentés revistes editades durant el període noucentista o la Guerra Civil; ara bé, l'existència de monografies dedicades a aquests períodes fan que, de moment, no es trobin a faltar d'una manera evident. Dins d'un recull de treballs sobre la poesia catalana de la postguerra, Joaquim Triadú publicava, el 1985, un article sobre una de les revistes de poesia més importants de l'època, *Ariel*; poc després, Josep Faulí publicava un estudi sobre cinc revistes en català que d'una forma o altra emmarcaren l'opinió en el pas de la dictadura a la transició democràtica.

Pel que fa als diaris, cal destacar dos treballs de Josep Maria Figueras: un opuscle dedicat al *Diari de Barcelona*, publicat amb ocasió del segon centenari de l'inici de la publicació dins de la tradicional col·lecció "Episodis de la Història" de Rafael Dalmau, i, sobretot, la seva excel·lent tesi doctoral sobre el primer diari en llengua catalana, *Diari català*. En aquesta tracta minuciosament l'enfocament polític i editorial de l'empresa, tot inserint-la en la realitat social i cultural del moment; l'obra rebé el premi Lluís Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans. D'altra banda, diversos volums de la col·lecció "Vaixells de paper" re-fan la trajectòria d'alguns dels diaris històrics de Barcelona com el *Cie-ro* (*El Noticiero Universal*) o el *Brusi* (*Diari de Barcelona*).

S'han publicat igualment uns quants inventaris temàtics de publicacions periòdiques: Eugeni Giral compilava, a principis dels anys noranta, un útil inventari de les publicacions polítiques a les biblioteques de Barcelona, basat essencialment en l'importantíssim fons conservat a l'Hemeroteca de la Facultat de Ciències de la Informació de l'Autònoma. En un àmbit ben diferent, la Biblioteca Víctor Balaguer publicava poc després el catàleg de les revistes americanes que conserva, relativament nombroses, ja que Balaguer, que havia estat ministre d'Ultramar, havia fet recollir un gran nombre de documentació que li hauria d'haver permès d'escriure la història de les colònies espanyoles, que no arribà a realitzar.

Molt més nombrosos són, en canvi, els estudis sobre la premsa i les publicacions periòdiques editades sobre una ciutat o comarca. Com és habitual, el nombre més gran es concentra en la premsa barcelonina. El 1988 Teresa Núñez publicava un article sobre la premsa periòdica a Barcelona durant el segle XVIII. Un curt període de mitjan del segle XIX era l'objecte d'estudi de Jaume Guillamet en el seu treball sobre els inicis de la premsa progressista. El desenvolupament d'aquesta mateixa premsa com a premsa de masses a partir de la Primera Guerra Mundial és el centre d'interès de la tesi de Josep Lluís Gómez Mompert, mentre

que una altra tesi, d'Enric Marín, era dedicada a la segona república. Aquest període ha estat estudiat igualment per a la província de Tarragona en un exhaustiu treball de Pere Anguera, Antoni Gavaldà i Xavier Pujades. Altres treballs de conjunt, més o menys extensos, sobre la premsa en l'àmbit d'una comarca han estat dedicats a la Ribera d'Ebre, l'Urgell, la Conca de Barberà o el Vallès Occidental; més nombrosos han estat els estudis i bibliografies sobre la premsa d'un municipi concret: Balaguer, Girona, Granollers, Gràcia, Lleida, Malgrat, Reus o Valls han vist l'aparició de diversos tipus d'estudis –monografies, bibliografies, reculls de treballs, o catàlegs de petites exposicions– que o bé fan el punt just sobre un període o bé, en el cas dels opuscles més senzills, serveixen, almenys, com a punt de partida per a investigacions ulteriors.

Per acabar, passarem revista a un cert nombre d'estudis de conjunt apareguts sobre la premsa a Catalunya. Destacarem, en primer lloc, l'extens catàleg d'una exposició sobre dos segles de premsa a Catalunya celebrada el 1995 sota l'organització de la Fundació Caixa de Catalunya, de la qual fou comissari el conegut periodista Josep Maria Huertas Clavería; poc abans, el 1993 i el 1994 Josep Maria Figueres havia publicat una *Breu història de la premsa a Catalunya* i un recull de *Materials per a la història de la premsa a Catalunya (segles XIX i XX)*. Com a material es pot considerar igualment el catàleg de la premsa periòdica a Catalunya des del 1902 fins al 1985, publicat per Pasqual Alapont i Fernanda Martí Campoy a la revista d'història *Afers*. Josep Faulí publicava, el 1995, una monografia sobre les revistes culturals a Catalunya; un article de Ramon Pla publicat dins *El temps del Modernisme* tractava justament d'aquestes revistes en el tombant de segle. Passant als estudis sobre la premsa del segle XX, la versió de la tesi de Josep Lluís Gómez Mompert, simplificada però ahora ampliada cronològicament (1902-1923) i geogràficament, fou publicada per Pòrtic el mateix any de la seva defensa. La premsa republicana és l'objecte de tres treballs: el de Mirta Núñez es refereix de fet a la premsa en tota la zona republicana, però la seva completesa fa que les referències a Catalunya siguin molt importants; l'elaborat per J.B. Culla i Àngel Duarte és una bona visió de conjunt, per bé que més sòbria, mentre que el petit volum de Xavier Tornafoch se centra en la premsa comarcal de l'època. A la primera postguerra (1939-1953), s'hi dediquen dos estudis, un sobre la premsa nacionalista i un altre sobre la premsa obrera, totes dues forçosament clandestines. Finalment, una monografia de Jaume Guillaumet se centra en l'evolució de la premsa des de la implantació del franquisme fins pràcticament l'arribada del Partit Popular al poder.

4. HISTÒRIA DE LES BIBLIOTEQUES PÚBLIQUES I INSTITUCIONALS

4.1. Bibliotecaris

En haver de parlar de les publicacions aparegudes al llarg d'aquests anys sobre la història de la nostra professió, sembla forçós reconèixer que ens hem de limitar a una única obra, la tesi d'Assumpció Estivill sobre la creació de l'Escola de Bibliotecàries i la seva evolució fins a la fi de la Guerra Civil. Poca cosa es pot afegir sobre aquest excel·lent treball que no hagi estat ja expressat en la presentació de Carme Mayol o les ressenyes que li van ser dedicades en el moment de la seva aparició. Només m'agradaria expressar el desig que pugui trobar la seva continuació. Certament, el període de després de la Guerra Civil ha estat titllat, i amb raó, de fosc i difícil, corresponent amb l'època històrica en què es va desenvolupar. Ara bé, crec que l'essencial és potser que, malgrat les dificultats, l'Escola no va ser estroncada, com tantes altres institucions, ans va continuar existint. La nova situació política en va afectar sens dubte el funcionament; ara bé, ens falta justament un estudi que mostri com i en què aquest funcionament va ser alterat. Convindria, a més, no oblidar que, malgrat les circumstàncies, l'Escola continuà formant els professionals d'aquest país, i que van ser-ne professors, personalitats com Pere Bohigas o Coll i Alentorn, que difícilment podríem considerar com grises o neutres. Un altre punt hauria de ser tingut en compte a l'hora d'avaluar l'oportunitat de dur a terme la continuació d'aquest estudi. Un dels molts atractius del treball d'Assumpció Estivill són els apartats dedicats a la reconstrucció de l'ambient existent entre professors i alumnes de l'Escola, que va poder ser retut gràcies a les entrevistes amb bibliotecàries de diferents promocions. Les professionals formades en els primers anys d'aquest període difícil ronden avui els vuitanta anys; bo seria de poder recollir les experiències de tota una trajectòria professional.¹²

12. Tot i que no sigui estrictament pertinent incloure com a bibliografia les notícies en record de les bibliotecàries traspassades (i ho dic en femení perquè la història de la professió, a Catalunya, així ho imposa), penso que, potser, en un futur, sigui també a través d'aquests records que podrem recrear en part el que era l'esperit i la manera de treballar dels qui la varen fer. És per això que, ni que sigui de passada, voldria apuntar les notes en record de Carme Ribé (Assumpció Estivill, *Item*, núm. 8 (1991), p. 80-82), Maria Serrallach (Anna Planet, *Item* 10 (1992), p. 156-158), Justa Batlló, (Maria Cugueró, *Item* 12 (1993), p. 168-170), o M. Antonieta Cot (Teresa Boada, *Item* 16 (1995), p. 137-138). Un record mereixien també Jordi Rubió i Lois, professor de l'Escola i presència indefugible en el món bibliotecari català (Teresa Rovira, *Item* 4 (1989), p. 9-13), i un dels bibliotecaris sortits de la primera promoció de l'Escola que va acollir la presència masculina en els seus rangs, Agustí Estrader, desaparegut massa d'hora en plena maduresa professional (Nú-

4.2. Biblioteques

Val a dir que, pel que fa a la història de les biblioteques a Catalunya, resta encara molt de treball a fer. Les úniques visions de conjunt són, per les circumstàncies en què varen ser compostes, necessàriament sumàries. La primera es troba en el discurs inaugural fet per Carme Mayol a les Primeres Jornades de l'Associació de Bibliotecaris de Catalunya, celebrades el 1985; la segona és l'aproximació històrica a les biblioteques de les universitats públiques catalanes elaborada per Pilar Llopart i que inicia el volum editat per la CIRIT en ocasió del 59è Congrés de l'IFLA, celebrat a Barcelona el 1993. Si ens atenim als darrers vint anys, poden ser útils l'article d'Elisa Camps i Lluís Bagunyà, publicat dins la revista *Item* arran del desè aniversari de la primera llei de biblioteques, i el capítol dedicat a Catalunya de la *Historia de la lectura pública en España* de Luis García Ejarque.

Durant aquests anys s'han publicat alguns articles puntuals sobre biblioteques concretes: la Biblioteca Pública de Girona ha tingut la sort de trobar en el seu antic director, Enric Mirambell, un historiador entusiasta, i la publicació dels seus llibres “de regal” ha permès que puguem gaudir de treballs específics sobre la Biblioteca de la Universitat de Barcelona i la del Col·legi d'Advocats de la mateixa ciutat, ambdós bellament il·lustrats. Un article ha estat dedicat als inicis de la Biblioteca Popular de Cervera, mentre que en un altre sobre la Biblioteca de la Dona es tracen unes breus notes sobre la història i especificitat d'aquesta institució barcelonina. Tant de bo, però, n'haguessin aparegut molts altres, ja que sense ells difícilment podrem arribar a ampliar aquelles primeres visions de conjunt. Més estudiada, en canvi, ha estat la Xarxa de Biblioteques Populares de la Diputació de Barcelona des de la seva creació fins a la Guerra Civil: des de les visions que en donen Hipólito Escolar o Luis García Ejarque fins a aquelles que es donaven en el número quasi monogràfic que els va dedicar l'*Item* el 1994; cal no oblidar que la monografia d'Assumpció Estivill dóna també gran nombre d'informacions sobre el mateix període. Però sens cap mena de dubte l'obra més destacable pel que fa a la història de la lectura pública a Catalunya és l'excel·lent estudi dedicat al Servei de Biblioteques del Front, elaborat pel bibliotecari i historiador Vicenç Allué i per dues de les bibliotecà-

ria Fullà, *Item* 16 (1995), p. 139-142). Finalment, crec que és de justícia recollir igualment la notícia en record del que fou director de la Biblioteca de Catalunya i de la Xarxa de Biblioteques Populares de la Diputació durant temps particularment difícils, Felip Mateu i Llopis, traspassat el 1998 (Manuel Jorba, *Item* 22 (1998), p. 103-105).

ries que havien contribuït al seu bon funcionament, M. Teresa Boada i Maria Cugueró. És un exemple de treball rigorós i complet, d'aquells que tant manquen en el nostre camp.

4.3. Difusió dels fons

Si en els altres apartats fins ara examinats era ben conscient que la bibliografia no pot ser exhaustiva, quan passem a l'àmbit dels catàlegs i exposicions, la consciència de les possibles mancances esdevé certesa plena i entera. Comentaré, per tant, molt pel damunt alguns dels instruments de descripció apareguts recentment que poden contribuir a la difusió dels rics fons continguts de les nostres biblioteques.

4.3.1. Catàlegs

Sens cap mena de dubte, el fenomen més important en la difusió dels fons antics de les biblioteques catalanes ha estat la implantació i el desenvolupament del Catàleg Col·lectiu del Patrimoni Bibliogràfic de Catalunya, empresa clau per al coneixement de la riquesa bibliogràfica del nostre territori. El Departament de Cultura de la Generalitat edità, el 1989 i el 1991, els catàlegs de les biblioteques Lambert Mata de Ripoll i Marià Vayreda d'Olot, fruit de la tasca duta a terme. El creixement del nombre de centres en procés de catalogació i el canvi d'orientació feren que la sèrie així començada no es continués, tot i que, al meu entendre, no deixaria de ser útil.¹³

Al marge d'aquesta immensa i important tasca, s'han publicat en aquests quinze anys un gran nombre de catàlegs parcials, per segments cronològics (incunables de la Biblioteca del Seminari de Girona, del Monestir de Montserrat i de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, fragments incunables de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, o els impresos del segle XVI de la Biblioteca Pública de Lleida), per tipologies o matèries (impresos gironins de la Biblioteca del Seminari de Girona, impresos jurídics de la biblioteca dels seminaris de Lleida i de Girona o del Col·legi d'Advocats de Barcelona, literatura de canya i cordill de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona), o per col·leccions (catàleg de

13. Sobre la situació i les perspectives a mitjan dels anys 90 del Catàleg Col·lectiu del Patrimoni, vegeu l'article de N. Altarriba, E. Botanch i N. Fullà "El Catàleg col·lectiu del Patrimoni bibliogràfic de Catalunya", publicat a *Item* 14 (1994), p. 99-109.

la col·lecció Marès de la Biblioteca de Catalunya); pel que fa als manuscrits, s'ha publicat el suplement del catàleg de manuscrits de la Biblioteca de Montserrat i, per parts, el de la Biblioteca del Palau de Peralada, extremadament rica. El 1991 Gemma Avenoza defensava a la Universitat de Barcelona una tesi que consistia en el repertori de manuscrits medievals en llengües romàniques, exceptuant-ne el català i el castellà, presents a les diferents biblioteques barcelonines. Per acabar, val la pena destacar la publicació, relativament recent, del primer volum del *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*. Es tracta d'una empresa que neix amb la intenció de ser un catàleg col·lectiu de manuscrits catalans, entenent com a tals els produïts en el territori català, ja siguin en català, castellà o llatí, durant l'època moderna. Aquest primer volum recull el material de dues biblioteques barcelonines, la Biblioteca de l'Institut Municipal d'Història (la Casa de l'Ardiaca) i la Biblioteca de Catalunya. Està acabat ja el segon volum,¹⁴ dedicat a les biblioteques del Seminari i de la Universitat de Barcelona, i en procés el tercer, que hauria de recollir la resta de biblioteques barcelonines.

4.3.2. Exposicions

El món de les exposicions sembla haver sofert, durant aquests anys, un procés de contínua expansió, lligada sens dubte a la necessitat, cada cop més important, de les institucions de realitzar actes de dinamització cultural que permetin atreure i fidelitzar un públic nou. Un dels productes que acompanyen gairebé sempre aquestes exposicions són els catàlegs, que en molts casos han passat de simples recordatoris de les peces presents a l'exposició a veritables obres de referència, compostes per estudis introductoris sobre el tema objecte de l'exposició, i per una anàlisi detallada de cadascuna de les peces que posa de relleu la vàlua de l'objecte exposat.

Aquesta tendència general a Europa s'ha fet evident en el territori català. El nombre d'exposicions s'ha multiplicat; ara bé, cal reconèixer que la qualitat tècnica dels catàlegs –que no l'artística, gairebé sempre excel·lent– és molt desigual. En la majoria dels catàlegs d'exposicions fetes sobre el llibre a Catalunya hi ha estudis introductoris, però són molt rars aquells en què la descripció de les peces depassa les dues línies

14. Com passa sovint quan es vol editar un catàleg bibliogràfic, a hores d'ara s'està a la recerca de finançament que permeti publicar-lo. Curiosament, sembla molt més fàcil obtenir aquest finançament quan el tema se centra en una comarca o en una ciutat que no sigui Barcelona que quan l'àmbit del catàleg és el de tot Catalunya o el del cap i casal.

que en permeten la identificació. Una excepció d'això són els catàlegs d'algunes de les grans exposicions d'art medieval, com *Millenium*, *The-saurus* o *Catalunya medieval*, en els quals els còdexs romànics o gòtics han estat tractats com objectes d'art, i se'ls ha dedicat notícies extremadament acurades; un cas entremig l'exemplificaria el catàleg de la recent exposició *Aureum Opus*, on les notícies, encara que relativament breus, ajuden el lector a situar l'obra en el seu context i a apreciar-ne la vàlua.

CONCLUSIONS

Per acabar, i d'una manera molt breu, m'agradaria apuntar alguns temes que han estat fins ara relativament poc tractats. En primer lloc, tot i que han anat apareixent alguns volums dedicats al desenvolupament de la impremta en algunes ciutats, hi ha encara molta feina a fer. Pel que fa a la ciutat de Barcelona, hi ha estudis seriosos sobre els segles XIV, XV, XVI i XVIII; falta el segle XVII, el XIX i, no cal dir-ho, el XX, i aquesta és una mancança que se sent.¹⁵ Crec, però, necessari cridar l'atenció sobre el fet que molts estudis, essencialment tesis doctorals o els treballs que en deriven, fan una utilització seriosa dels documents notariais; ara bé, falten treballs de base de bibliògrafs. Aquests poden semblar a primera vista desagraïts, pesats i lents, però serien essencials per a veure quina és la producció impresa catalana. Hom pot objectar que, en un moment en què bona part dels fons comença a estar informatitzat aquest tipus de treballs són inútils; ben al contrari, els catàlegs informàtics poden facilitar la recopilació de dades, però difícilment poden donar-nos una visió global i coherent. És, sens dubte, una tasca que depassa els límits d'una tesi, però considero que seria imprescindible. Prova de la vitalitat d'aquest tipus d'estudis podria ser l'excel·lent col·lecció dirigida per Julián Martín Abad a Arco Libros que edita tipobibliografies clàssiques i recents.

En un àmbit diferent, i que ens toca encara més de prop, crec que la història de les biblioteques a Catalunya encara està gairebé per fer. Per a fer-la ens calen monografies, de biblioteques petites i grans, d'aquest segle que ara acaba i de la "prehistòria" que podria ser el segle XIX. Per acabar, he comentat ja en el seu moment l'interès que tindria una continuació de la tesi d'Assumpció Estivill. Complementàriament, o com

15. En aquest sentit, potser fóra útil fer una revisió de les tesines que es varen fer a l'Escola durant uns quants anys. És possible que entre els diferents treballs, alguns d'excel·lent qualitat, poguésser haver-hi punts de partida vàlids per a estudis ulteriors.

un treball separat, seria bo aplicar al cos bibliotecari català un tipus d'estudi històric comú a d'altres cossos professionals, el de la prosopografia. Es tractaria de fer un seguiment de la trajectòria professional de les persones que es van formar a l'Escola o que han ocupat càrrecs de responsabilitat en el món de les biblioteques en un moment donat. Això permetria d'arribar a conèixer, per exemple, quina ha estat la implicació i la implantació de la professió dins de la societat catalana; saber, per exemple, des de quin moment comença a haver-hi bibliotecaris i documentalistes en les empreses farmacèutiques, quan comencen a implantar-se en els col·legis professionals, a les universitats o en d'altres institucions. Les característiques de les promocions de l'Escola, fins als anys vuitanta molt reduïdes, i del teixit social català haurien de permetre que aquesta tasca fos realitzable, no sense inconvenients, i podria ajudar-nos a saber d'on som i cap on anem.

HISTÒRIA DEL LLIBRE I DE LES BIBLIOTEQUES A CATALUNYA: QUINZE ANYS D'ESTUDIS (1985-1999)

1. Obres generals i estats de la qüestió
2. Història del llibre i la lectura
  - 2.1. Edicions i exemplars
  - 2.2. Impressors i llibreters
  - 2.3. Llibre i impremta
    - 2.3.1. General
    - 2.3.2. Barcelona
    - 2.3.3. Girona
    - 2.3.4. Lleida
    - 2.3.5. Montserrat
    - 2.3.6. Reus i Tarragona
    - 2.3.7. Terrassa
    - 2.3.8. País Valencià
    - 2.3.9. Balears
    - 2.3.10. Catalunya Nord
  - 2.4. Difusió de la lectura. Ús social del llibre. Biblioteques privades
    - 2.4.1. Alfabetització i difusió de la lectura. Circulació i ús del llibre
    - 2.4.2. Inventaris de biblioteques privades
      - 2.4.2.1. Estudis de conjunt
      - 2.4.2.2. Edicions i estudis d'inventaris particulars

- 2.5. Materials i suports de l'escriptura.
- 2.6. Arts del llibre. Tipografia. Il·lustració. Enquadernació
- 2.7. Bibliofília i exlibrisme
- 2.8. El llibre infantil
- 3. Història de la premsa
  - 3.1. Estudis sobre una publicació.
  - 3.2. Estudis i inventaris de col·leccions de premsa
  - 3.3. Estudis sobre una ciutat o comarca
  - 3.4. Estudis, inventaris i bibliografies de conjunt
- 4. Història de les biblioteques públiques i institucionals
  - 4.1. Bibliotecaris
  - 4.2. Biblioteques
  - 4.3. Difusió dels fons
    - 4.3.1. Catàlegs
    - 4.3.2. Exposicions

Apèndixs

- I. Llibre manuscrit
  - I.1. Escriptura
  - I.2. Ornamentació
- II. Obra gràfica
  - II.1. Gravats
  - II.2. Goigs i nades
  - II.3. Mapes

1. OBRES GENERALS I ESTATS DE LA QÜESTIÓ

1.1. Obres generals

Ainaud, Josep M.; Bohigas, Pere; Puigjaner, Josep M. *El llibre i la llengua catalana*. Barcelona: Curial, 1986. 73 p.

Editat amb motiu del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

Fuster, Joan. *L'aventura del llibre català*. Epíleg de Francesc Vallverdú. Barcelona: Empúries, 1992. 98 p. (Biblioteca universal Empúries; 60).

1.2. Estats de la qüestió

Marrast, Robert. "Imprimés castillans et catalans en France: bilan provisoire et perspectives". En: *Histoire du livre et de l'édition dans les pays ibériques: la dépendance*. Bordeaux: Presses Universitaires, 1986. p. 53-60.

- Marrast, Robert. "Imprimés catalans et castillans à Perpignan: état des recherches et travaux en cours". En: *Livres et libraires en Espagne et au Portugal (xvie-xxe siècles): actes du Colloque international de Bordeaux, 25-27 avril 1986, Institut d'études ibériques*. Paris: CNRS, 1989. p. 99-110.
- "Evolución de los estudios sobre historia de la prensa catalana, 1939-1989". Francesc Espinet i Burunat; et al. *Hispania*. Vol. 50(176) 1990, p. 1505-1521.
- Iglésias, Josep Antoni. "El llibre a la Catalunya baix-medieval. Notes per a un estat de la qüestió". *Faventia*. Vol. 15(2) (1993), p. 141-148.
- Alturo, Jesús. "Métodos y posibilidades de estudio en historia del libro, con especial atención al código gótico hispánico". *Signo: revista de historia de la cultura escrita*. No. 2 (1995), p. 133-170.
- García Cárcel, Ricardo. "La posesión del libro en la Cataluña del Antiguo Régimen". *Bulletin Hispanique*. No. 99(1) (1997), p. 135-161.
- Anàlisi del diferents treballs –sobretot tesis– realitzats en els darrers 10 anys

2. HISTÒRIA DEL LLIBRE I LA LECTURA

2.1. Edicions i exemplars

- Escobedo, Joana. "Un nuevo incunable catalán en la Biblioteca de Catalunya". *Gutenberg Jahrbuch*. (1985), p. 143-144.
- Missale Barcinonense*, imprès a Barcelona per Diego de Gumiel, 1498
- Sorni i Esteva, Xavier; Suñé i Arbussa, J. "Un llibre rar i enigmàtic: el *Liber in examen medicorum*, Barcelona 1521, d'en Pere Benet Matheu". *Revista de llibreria antiquària*. Núm. 11 (abr. 1986), p. 18-23.
- Riera i Sans, Jaume. "La doble falsificació de la portadella d'un incunable". *Revista de llibreria antiquària*. Núm. 10 (oct. 1985), [13] p.
- Sánchez Marcos, Fernando. "Nota sobre la cultura històrica en el siglo XVIII del compendio del P. Buffier, manual en el Colegio de Nobles de Cordellas". *Pedralbes*. Núm. 8(1) (1988), p. 245-254.
- Es refereix a l'obra de: Claude Buffier. *Nuevos elementos de la Historia Universal sagrada*. Barcelona: F. Oliver y Martí, 1771.
- Altés i Aguiló, Francesc Xavier. "Tres ediciones anónimas del siglo XVI de la escuela espiritual del Monasterio de Montserrat". En: *Varia bibliographica: homenaje a José Simón Díaz*. Kassel: Reichenberger, 1988. p. 35-46.
- Altés i Aguiló, Francesc Xavier. "Fragments del *Diurnale Vicense* de 1489 i la nova llettreria M de Joan Gherlinck". *Studia vicensia*. Núm. 1 (1989), p. 175-181.
- Escobedo, Joana. "La edición incunable en vitela del *Missale Tarraconense*". *Gutenberg Jahrbuch*. (1991), p. 149-156.

- Escobedo, Joana. *Un incunable català retrobat: 'Horae secundum ordinem sancti Benedicti', Barchinonae, Johannes Luschner, 1498 (?)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1992. 71 p.
- Salvadó Recasens, Joan. "La edición barcelonesa del *De accentu latino* de Nebrija y el *De prosodia* de Martín Ivarra". En: *Antonio de Nebrija: Edad Media y Renacimiento*. Carmen Codoñer i Juan Antonio González Iglesias (eds.). Salamanca: Universidad, 1994. p. 311-319.
- García Oro, José. "El régimen escolástico y librario en una compilación franciscana editada en Barcelona en 1540". *Estudis castellanencs*. No. 6 (1994-1995) [=Miscel·lània Trenchs], p. 589-604.
- Socias i Batet, Imma. "El primer *Quijote* ilustrado de Cataluña: la edición xilogràfica de Joan Jolis de 1755". En: *El mundo hispánico en el siglo de las Luces*. Madrid: Sociedad Española de Estudios del siglo XVIII: Fundación Duques de Soria: Editorial Complutense, 1996. p. 1229-1244.
- Llobet i Portella, Josep M. "Aparició d'un fragment de l'incunable *Memorial del pecador remut* de Felip de Malla (Girona, 1483)". *Palestra Universitària*. No. 8 (1996), p. 131-139.
- Marañón Ripoll, Miguel. "Las ediciones gerundenses del *Discurso de todos los diablos* de Quevedo". *Revista Española de Filología*. 76(3-4) (1996), p. 327-342.
Estudi de tres edicions, una amb dues emissions, a càrrec de Gaspar Garric i Joan Simon.

2.2. Impressors i llibreters

- Gabernet i Macià, Ramon. "Record de la llibreria Hereus de la viuda Pla". *Revista de llibreria antiquària*. Núm. 9 (maig 1985), p. 24-29.
- Burgos, Francisco Javier; Peña Díaz, Manuel. "Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII: la casa Piferrer". *Manuscrits*. Núm. 6 (1987), p. 180-216.
- Escolar, Hipólito. "Tradición y europeización. Dos editores del siglo XIX: Rivadeneyra y Bergnes de las Casas". En: *El compromiso intelectual de bibliotecarios y editores*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1989. p. 117-136.
- Peña Díaz, Manuel. "Librería y edición en la Barcelona del XVI. El librero-editor Juan Guardiola". *Manuscrits*. Núm. 9 (1991), p. 345-368.
- Costa i Oller, Francesc. *L'art dels Abadal: impressors i xilògrafs de Mataró dels segles XVIII i XIX*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura de Mataró; Barcelona: Altafulla, 1994. 155 p. (Caps de bou; 22).
- Moll i Roqueta, Jaume. "Un memorial del impresor y librero barcelonés Carlos Gibert y Tutó". En: *De la imprenta al lector: estudios sobre el libro español de los siglos XVI al XVIII*. Madrid: Arco libros, 1994 (Instrumenta bibliologica). p. 95-108.
- Baigés i Jardí, Ignasi. "Els exàmens d'accés a la Confraria dels llibreters de Barcelona (1533-1583)". *Estudis castellanencs*. No. 6 (1994-1995) [=Miscel·lània Trenchs], p. 151-164.

Burgos Rincón, Francisco Javier. "Monopolios de imprenta y crisis gremial. Los profesionales del impreso y el gremio de librerías de Barcelona ante el privilegio de impresión de los libros de enseñanza de la Universidad de Cervera". En: *El mundo hispánico en el Siglo de las Luces*. Madrid: Sociedad Española de Estudios del siglo XVIII: Fundación Duques de Soria: Editorial Complutense, 1996. Vol. I, p. 517-539.

Burgos Rincón, Francisco Javier. "Privilegios de imprenta y crisis gremial. La imprenta y librería barcelonesa ante el privilegio de impresión de los libros de enseñanza de la Universidad de Cervera". *Estudis històrics i Documents de l'Arxiu de protocols*. xv (1997), p. 257-298.

Represa ampliada de l'article anterior.

2.3. Llibre i impremta

2.3.1. General

Reichenberger, Kurt. "Landessprache versus latein: über ihr Verhältnis in den spanischen und katalanischen Drucken des 15. Jahrhunderts". *Gutenberg-Jahrbuch*. (1987), p. 73-87

Crexell, Joan; Manent, Albert. *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. 69 p. (Biblioteca Serra d'Or; 76).

Crexell, Joan; Manent, Albert. *Bibliografia catalana: cap a la represa (1944-1946)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. 150 p. (Biblioteca Serra d'Or; 90).

Torra, Jordi. "La impremta als països de parla catalana al Renaixement i al barroc". *Item*. Núm. 5 (1989), p. 83-92.

Crexell, Joan. *El llibre a Catalunya durant la guerra civil*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990. 196 p. (Biblioteca Serra d'Or; 97).

Gallofré i Virgili, Maria Josep. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Pròleg de Joaquim Molas. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. IX, 542 p. (Biblioteca Abat Oliva; 99).

Ressenya dins: *Item*. Núm. 10 (1992).

Gallofré i Virgili, Maria Josep. "La censura franquista davant la llengua". *Estudis de llengua i literatura catalanes*. 22 (1991) [=Miscel·lània Jordi Carbonell], p. 277-283.

Gallofré i Virgili, Maria Josep. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1962)* [Microforma]. Bellaterra: Universitat Autònoma, 1992. 4 microfites + 1 fulletó (Tesis doctorals de la UAB).

Dexeus, Mercedes. "Las imprentas de la Corona de Aragón en la difusión de la literatura del siglo de oro". *Edad de oro*. No. 12 (1993), p. 71-80.

Moll i Roqueta, Jaume. "Implantación de la legislación castellana del libro en los reinos de la Corona de Aragón". *De la imprenta al lector: estudios sobre el libro español de los siglos XVI al XVIII*. Madrid: Arco libros, 1994. (Instrumenta bibliologica). p. 89-94.

- Clua, Josep Antoni. *El humanismo en Cataluña en el siglo XIX: A. Bergnes de las Casas: 1801-1879*. Madrid: Ediciones Clásicas, 1995. 176 p. (Maior).
- Samsó i Llenàs, Joan. "L'activitat editorial en català entre el 1939 i el 1981". *Afers*. Núm. 10(22) (1995), p. 555-569.
- Lluch, Ernest. "Producció de llibres en català (1476-1860): la història de la 'morta viva'". *L'Avenç*. Núm. 189 (febr. 1995), p. 22-27.
- Lluch, Ernest. "Català, castellà i llatí llibrescs (1474-1860)". *Serra d'Or*. Núm. 425 (maig 1995), p. 47.
- Lluch, Ernest. "La producció de llibres en català per territoris (1476-1860)". *L'Avenç*. Núm. 199 (gen. 1996), p. 20-23.
Aquest article i els dos anteriors han estat represos dins: Lluch, E. *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscos i clarors de la Il·lustració*. Barcelona: Edicions 62, 1996. (Universitària; 1).
- Vela, Leonor. "La edición en lengua catalana: siglos XIX y XX". En: *Historia ilustrada del libro español*, vol. III: *La edición moderna. siglos XIX y XX*. Hipólito Escolar (dir.). Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1996. (Biblioteca del Libro). p. 398-471.
- Historia ilustrada del libro español*, vol. III: *La edición moderna. siglos XIX y XX*. Hipólito Escolar (dir.). Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1996 (Biblioteca del Libro).
Inclou, com a subcapítols: H. Escolar, "La edición en el siglo XIX. Los editores catalanes: Antonio Bergnes de las Casas", p. 73-78; H. Escolar, "El libro y la lectura en el siglo XX. Producción barcelonesa", p. 140-146 i 170-182.
- Pardo Tomàs, José. "La producción impresa e libros científicos en la Corona de Aragón durante el siglo XVI". En: *La Corona de Aragón y el Mediterráneo; siglos XV-XVI*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1997. p. 231-266.
- Samsó i Llenàs, Joan. "Editorials i públic". En: *Literatura catalana contemporània*. Glòria Bordons, Jaume Subirana, eds. Barcelona: Ediuoc: Proa, 1999 (Biblioteca oberta. Àgora). p. 234-238.

2.3.2. Barcelona

- Pascual, Jaime. "Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII (el caso de Antonio Lacavalleria)". *El Crotalón*. 2 (1985), p. 607-639.
- Peña Díaz, Manuel. *Libro y lectura en Barcelona, 1473-1600* [Microforma]. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1995. 3 microfites + 1 fulllet. (Tesis doctorals de la UAB).
- Burgos Rincón, Francisco Javier. *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos: 1680-1808* [Microforma]. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1995. 6 microfites + 1 fulllet (Tesis doctorals de la UAB).
- Peña Díaz, Manuel. *Cataluña en el Renacimiento: libros y lenguas (Barcelona, 1473-1600)*. Prólogo de Ricardo García Cárcel. Lleida: Milenio, 1996. 373 p. (Hispania; 4).
Resseña de: Pagarolas, L. *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 15 (1997), p. 340-341; Prieto Bernabé, J.M. *Hispania*. No. 196 (1997), p. 816-819; Puig, Jaume de. *Arxiu de Textos Catalans Antics*. Vol. 17 (1998), p. 657-660.

Burgos Rincón, Francisco Javier. "El món del llibre en la cultura del Set-cents". *L'Avenç*. Núm.199 (gen. 1996), p. 32-39.

Peña Díaz, Manuel. *El laberinto de los libros: historia cultural de la Barcelona del Qui-nientos*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1997. 547 p. (Biblioteca del Libro; 67).

Ressenya de: Morisse, G. *Revue française d'histoire du livre*. No. 96-97 (1997). p. 419-421; Pagarolas, L. *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*. 15 (1997), p. 341-342.

2.3.3. Girona

Mirambell i Belloc, Núria. "Incidència ultrapirinenca de la producció del llibre gironí". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 29 (1987), p. 307-323.

Mirambell i Belloc, Enric. "El arte de imprimir en la ciudad de Gerona durante el siglo xvii". En: *Homenaje a Justo García Morales*. Madrid: ANABAD, 1987. p. 449-470.

Mirambell i Belloc, Enric. *Història de la impremta a la ciutat de Girona*. Pròleg de Josep M. Marquès. Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1988. 237 p. (Monografies de l'Institut d'Estudis Gironins; 15).

Vila, Pep. "La literatura popular gironina". *Revista de Girona*. Núm.175 (març-abril 1996), p. 67-95.

Dossier que repassa diferents auques i gèneres de la literatura popular a Girona. S'hi reproduïxen goigs, plecs, auques, etc.

2.3.4. Lleida

Agustí i Farreny, Alfred. "L'ús del català a les publicacions eclesiàsticoreligioses editades a Lleida (segles xvi-xviii)". *Estudis de llengua i literatura catalanes*. 30 (1995) [= *Miscel·lània Germà Colón*, 3], p. 123-143.

Sol, Romà; Torres, Carme. *La impremta de Lleida (segles xv-xix)*. Lleida: Ribera i Rius, 1996. 188 p.

2.3.5. Montserrat

Albareda, Anselm M. *El llibre a Montserrat, del segle xi al segle xx*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985. 85 p.

Montserrat, cinc-cents anys de publicacions, 1499-1999. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 1999. 111 p.

Editat amb motiu de l'exposició celebrada al Museu d'Història de Catalunya. Inclou tres articles que retracen la història de la impremta a Montserrat (F.X. Altés, "La impremta i el llibre a Montserrat. segles xv-xix", p. 11-42; J. Massot, "L'abat Marcet i la creació d'una editorial moderna", p. 43-54; J. Faulí, "Del no-res a la plenitud en 60 anys (1939-1998)", p. 55-74) i un recull de contribucions breus de diversos escriptors.

2.3.6. Reus i Tarragona

Virgili Sanromà, Josep P. *Bibliografia tarragonina a través de les seves impremtes*. Tarragona: Bibliòfils Tarragona, 1990. 397 p.

Aguadé i Bruix, Enric. *Impressors i llibreters a Reus: 1720-1900*. Reus: Centre de Lectura, 1996. 139 p. (Assaig; 54).

Ressenya d'E. Botanch a: *Item*. Núm. 21 (1997), p. 287-289.

2.3.7. Terrassa i Vic

Coll, Maria. *Bibliografia terrassenca*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Ajuntament de Terrassa, 1988. 1.027 p.

Llibres i estudis superiors a Vic: una història de 1.000 anys. Vic: Eumo, 1999. 60 p.

Catàleg de l'exposició del mateix nom, celebrada a Vic amb motiu del vintè aniversari de l'editorial Eumo.

2.3.8. País Valencià

Obres impreses en català al País Valencià (1900-1939). Francesc Calafat Ferrandis; et al. Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil Albert; València: Edicions Alfons el Magnànim, 1989. 389 p. (Arxius i documents; 8).

Pérez Mondragon, F. "La impremta valenciana del s. xx". En: *La impremta valenciana*. València: Generalitat Valenciana, 1990. p. 103-122.

Catàleg de l'exposició celebrada a la Llotja dels mercaders a València del 20 de novembre de 1990 al 12 de gener de 1991, en commemoració del cinquè centenari de la impressió de la novel·la *Tirant Lo Blanc*.

Aleixandre, Francesca. "Història del llibre valencià". En: *El llibre valencià*. Eds.: F. Aleixandre, C. Gómez-Senent, M. Bas. València: Generalitat Valenciana, 1991. p. 17-52.

Catàleg de l'exposició celebrada al Museu de Belles Arts de València el 1991.

2.3.9. Balears

Bover, Jaume. *Balearica: bibliografia de bibliografies balears*. Mallorca: Miquel Font, 1989. XVI, 249 p. (Alicorn; 4)

Ressenya de L.V. a: *Item*. Núm. 5 (1989), p. 99-104.

2.3.10. Catalunya Nord

Sales, Núria. "Una impossible bibliografia rossellonesa?". *L'Avenç*. Núm. 129 (1989), p. 58-60.

Serra i Kiel, Dolors. *Bibliografia nord-catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996. 209 p. (Biblioteca Serra d'Or; 159).

2.4. Difusió de la lectura. Ús social del llibre. Biblioteques privades

2.4.1. Alfabetització i difusió de la lectura. Circulació i ús del llibre

- Ventura i Munné, Montserrat. *Lletrats i il·letrats a una ciutat de la Catalunya moderna: Mataró, 1750-1800*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1991, 142 p. (Premi Iluro; 45). Ressenya de Manuel Peña Díaz dins: *Manuscrits*. Núm. 11 (1993).
- Peña Díaz, Manuel. "El uso social de la escritura en Barcelona en el siglo xvi". *Manuscrits*. Núm. 11 (1993), p. 143-168.
- Burgos Rincón, Francisco Javier. "Alfabetización y escuela en Cataluña en el Siglo de las Luces: una hipótesis interpretativa". *Manuscrits*. Núm.12 (1994), p. 109-147.
- Peña Díaz, Manuel. "Los encantos y la circulación del impreso en la Barcelona del siglo xvi". *Estudis castellanencs*. No. 6(2) (1994-1995) [=Miscel·lània Trenchs], p. 1047-1056.
- Peña Díaz, Manuel. "El entorno de la lectura en Barcelona en el siglo xvi". *Historia social*. 22 (1995), p. 3-18.
- Peña Díaz, Manuel. "Llengua i lectura a Barcelona el segle xvi". *L'Avenç*. Núm. 189 (febr. 1995), p. 52-57.
- Peña Díaz, Manuel. "El mundo del libro jurídico en Barcelona en el siglo xvi". *Estudis Històrics i Documents de l'Arxiu de protocols*. 13 (1995), p. 105-136.
- Peña Díaz, Manuel; Simon Tarrés, Antoni. "La escritura privada en la Catalunya moderna". *Historia a debate*. Carlos Barros (ed.). Vol. II: *El retorno del sujeto*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, Conselleria de Cultura, 1995. p. 273-282.
- Peña Díaz, Manuel. "Élites y cultura en la Barcelona del Quinientos". *Manuscrits*. Núm.14 (1996), p. 213-229.
- Peña Díaz, Manuel. "La circulació del llibre a la Barcelona del segle xvi". *L'Avenç*. Núm. 199 (gen. 1996), p. 28-31.
- Antón Pelayo, Javier. *La herencia cultural: alfabetización y lectura en la ciudad de Gerona (1747-1807)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998. 450 p. (Monografies Manuscrits; 4).
Edició de la tesi doctoral, defensada el 1996 i publicada en microfita el 1997. Ressenya de M. Cortés a: *Signo*. No. 6 (1999), p. 302-303.

2.4.2. Inventaris de biblioteques privades

2.4.2.1 Estudis de conjunt

- Perarnau i Espelt, Josep. "Notícies de més de setanta inventaris de llibres de jueus gironins, anys 1415 i 1416". *Arxiu de textos catalans antics*. Vol. 4 (1985), p. 435-444.
- Mirambell i Belloc, Enric. "Biblioteques particulars gironines del segle xv". *Medievalia*. No. 8 (1988), p. 265-285.

- Moreno Albareda, M. Dolors. *Circulació i existències de llibres al Vallès Occidental (s. XIV-XVI). Sabadell, Terrassa i comarca* [Microforma]. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1990. 1 microfita. (Tesis doctorals de la UAB).
- Aurell Cardona, Jaume; Rúbies Mirabet, Joan-Pau. "Els mercaders catalans i la cultura. De l'Edat Mitjana al Renaixement". *Anuario de Estudios Medievales*. 23 (1993), p. 221-255.
- Iglésias i Fonseca, Josep Antoni. "La cultura dels clergues a la Catalunya baix-medieval a través de les seves biblioteques". *Analecta Sacra Tarraconensia*. Vol. 67(2) (1994) [=I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara (Solsona del 20 al 23 de setembre de 1993)]. Solsona: Arxiu Diocesà; Barcelona: Biblioteca Balmes, Facultat de Teologia de Catalunya, 1993, vol. II], p. 93-103.
Publicat en castellà: "El clero catalán y la lectura en la época bajomedieval". Carlos Sáez i Joaquín Gómez-Pantoja eds. *Las diferentes historias de letrados y analfabetos: Actas del Congreso celebrado en Pastrana, 1-3 de julio 1993*. Alcalá: Universidad, 1994. p. 135-145.
- Peña Díaz, Manuel. "Erasmus en las librerías y las bibliotecas privadas barcelonesas del siglo XVI". *Analecta Sacra Tarraconensia*. Vol. 67(2) (1994) [=I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara (Solsona del 20 al 23 de setembre de 1993)]. Solsona: Arxiu Diocesà; Barcelona: Biblioteca Balmes, Facultat de Teologia de Catalunya, 1993, vol. II], p. 151-160.
- Figueras Capdevila, Narcís; Grau Pujol, Josep M.T.; Puigtàrrrech, Roser. "La possessió de llibres a través dels inventaris post-mortem. Un mostreig (s. XVIII)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 34 (1994) [=Homenatge al Dr. Jaume Marquès], p. 129-160.
- Hernando i Delgado, Josep. "Lectores y libros en los protocolos barceloneses en el siglo XV: la formación básica posible de un lector barcelonés". *Napoli nobilissima: rivista di arti figurative, archeologia e urbanistica*. 33(iii/vi) (1994), p. 146-156.
- Battle Prats, Carme. "Notícies sobre biblioteques de ciutadans honrats a Barcelona, segles XIV-XV". *Estudis castellanencs*. No. 6 (1994-1995) [=Miscel·lània Trenchs], p. 177-187. Reprès a *Barcelona: Quaderns d'història*. 1 (1995).
- Varela Rodríguez, Elisa. "Mercaderes y lectura. Estudio de algunos inventarios de mercaderes barceloneses". *Estudis castellanencs*. No. 6(3) (1994-1995) [=Miscel·lània Trenchs], p. 1431-1444.
- Serra de Manresa, Valentí. "Aproximació a les biblioteques dels caputxins setcentistes del Principat: clàssics, escolàstics i novatores". *Pedralbes*. Núm. 15 (1995), p. 265-277.
- Llobet i Portella, Josep M. "Els llibres del mestre Jaume Pallés". *Àgora: Revista Universitària de la Facultat de Geografia i Història*. Núm. 0 (1995), p. 4.
- Hernando Delgado, Josep. *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XIV*. Barcelona: Fundació Noguera, 1995. 2 vol. (Textos i documents. Fundació Noguera; 30-31).
Edició de 455 documents relacionats amb el llibre i les biblioteques, entre els quals un gran nombre d'inventaris de biblioteques. Ressenya de J. Perarnau a: *Arxiu de Textos Catalans Antics*. Vol. 16 (1997), p. 509-511.

- Iglésias i Fonseca, Josep Antoni. *Llibres i lectors a la Barcelona del segle xv* [Microforma]: *les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través de la documentació notarial*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1996. 5 microfites + 1 fullet. (Tesis doctorals de la UAB).
- Iglésias i Fonseca, Josep Antoni. "Livres et lecteurs à Barcelone au xve siècle. L'exemple des artisans". *Scriptorium*. No. 50(2) (1996), p. 380-389.
- Aurell i Cardona, Jaume. *Els mercaders catalans al Quatre-cents (1370-1470)*. Lleida: Pagès, 1996. "Les conviccions i els valors, I: Les lectures dels mercaders", p. 135-192.
- Alturo, Jesús. "Les inventaires de livres en Catalogne du ixe au xiie siècle". *Scriptorium*. No. 50(2) (1996), p. 370-379.
- Burgos Rincón, Francisco Javier. "Los libros privados del clero. La cultura del libro del clero barcelonés en el siglo xviii". *Manuscrits*. Núm. 14 (1996), p. 231-258.
- Llobet i Portella, Josep M. "Llibres esmentats a alguns inventaris notarialis ceriverins del segle xv". *Arxiu de textos catalans antics*. Vol. 16 (1997), p. 405-415.
- Fernández, Antonio. "Inquisició i censura de llibres a l'Espanya del segle xvi". *L'Avenç*. Núm. 210 (gen. 1997), p. 36-38.
Centrat en el Principat.
- Soler i Fabregat, Ramon. *Producción, circulación y uso del libro de arte en España en la época moderna (s. xvi-xviii)* [Microforma]. Bellaterra: Universidad Autònoma de Barcelona, 1999. 2 microfites + 1 fullet (Tesis doctorals de la UAB).
Edició de la tesi defensada el 1998. Inclou referències a biblioteques d'artistes i arquitectes del domini català.

2.4.2.2. Edicions i estudis d'inventaris particulars

- Pujol, Miquel. "Aportació a la biografia de Jeroni Pujades: una biblioteca particular de començament del segle xvii". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol. 18 (1985), p. 99-249 (edició i comentari 172-215, 239-249).
- Casas Nadal, Montserrat. "La casa i els béns de Berenguer Sespluga, rector de Cardona (1345-1375)". *Cardener*. Núm. 3 (1986), p. 85-100.
- Gros i Pujol, Miquel dels Sants. "La biblioteca del Convent dels caputxins de Vic [1753]". *Estudios Franciscanos*. No. 87 (1986), p. 947-951.
Resseña de J. Perarnau a: *Arxiu de Textos catalans antics*. Vol. 7/8 (1989), p. 718.
- Perarnau i Espelt, Josep. "Cent vint anys d'aportacions al coneixement de la Biblioteca Papal de Peníscola". *Arxiu de textos catalans antics*. Vol. 6 (1987), p. 315-338
- Perarnau i Espelt, Josep. "Els inventaris de la Biblioteca Papal de Peníscola a la mort de Benet XIII". *Arxiu de textos catalans antics*. Vol. 6 (1987), p. 7-48.
- Trenchs Ódena, Josep; Mandingorra Llavata, M. Luz. "La capilla de Pedro el Ceremonioso (1356): sus libros". *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. No. 63 (1987), p. 580-607.

- Vilallonga, Mariàngela. "Uns llibres de la biblioteca de Jeroni Pau [s. xv]". En: *Studia in honorem prof. Martí de Riquer*. Barcelona: Quaderns Crema, 1987. Vol. 2, p. 221-234.
- Porcheras Mayo, Alberto; Laurenti, Joseph L. "La colección de Antonio Agustín (1517-1586) antiguo obispo de Lérida (1561-1576) en la Universidad de Illinois (ediciones de los siglos XVI y XVII)". *Estudios románicos*. Vol. 5 (1987-1989), p. 695-707.
- Mayer, Marc. "Una biblioteca de estudiante a finales del siglo xv". *Cuadernos de filología clásica*. 21 [=Homenaje a Lisardo Rubio Fernández] (1988), p. 97-104
Inventari de Francesc Tuxenes, escrit sobre el full de guarda de l'incunable 35 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.
- Mirabet i Cucala, Magda. "Reflexions entorn d'una biblioteca privada". *Pedralbes*. Núm. 8(2) (1988) [=Congrés d'Història Moderna de Catalunya (2n: Barcelona: 1988)], p. 361-370.
Inventari de la biblioteca de Pere de Ribes Boxadós i de Granollachs, marquès d'Alfarràs, s. XVIII.
- Socias i Batet, Imma. "Inventari postmortem del gravador xilogràfic Andreu Abadal i Serra (Moià c. 1705-Manresa 1778)". *Pedralbes*. Núm. 8(1) (1988), p. 125-132.
- Puig i Oliver, Jaume de. "Un inventari de l'Església de Vilabertran del 1587". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 30 (1988-1989), p. 531-552.
- Barrio Moya, José Luis. "La biblioteca del cirujano gerundense Don Salvio Ylla (1801)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 30 (1988-1989), p. 431-453.
- Moreu Rey, Enric. "Ascensi Sales: examen crític de la seva biblioteca". En: *Miscel·lània Joan Fuster: Estudis de Llengua i Literatura*. A cura d'A. Ferrando i A.G. Hauf. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989 (Biblioteca Abat Oliva; 78). vol. I, p. 261-283.
Anàlisi detallada de l'inventari de la biblioteca d'Ascensi Sales, bisbe de Barcelona, (1.594 títols).
- Mateu Ibars, Dolors. "Un inventari de la llibreria del monestir de Sant Pere de Rodes". *Studia Monastica*. Vol. 31 (1989), p. 321-404.
- Mateu Ibars, Dolors. "Bona mobília et immobília del monasterio de los celestinos y capilla del Palacio Real Mayor de Barcelona". En: *Documenta et scripta*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1993. (Rúbrica; 5). p. 89-139.
Biblioteca de la capella dels reis de Catalunya-Aragó sota Martí l'Humà i Ferran d'An-tequera.
- Clarà, Josep. "Documents sobre el jurista Francesc Romaguera (c. 1648-1694) i la seva biblioteca". *Estudis del Baix Empordà*. Núm. 12 (1993), p. 173-216.
- Carré, Antònia. "La biblioteca del metge Jaume Roig". *Anuari de Filologia (Universitat de Barcelona)*, Secció C: *Llengua i literatura catalanes*. Vol. 16(C4) (1993), p. 23-26.
Inventari *post mortem* (1478) de l'autor de l'*Espill*.
- Chiner Gimeno, Jaime J. "Del testamento e inventario de bienes de Jaume Roig al autor del manuscrito del Spill. Documentos y nuevas hipótesis". *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. 44 (1993-1994), p. 173-230.
Inventari de la biblioteca publicat a les p. 216-219.

- Riquer, Isabel de. "Los libros de Violante de Bar". En: *Las sabias mujeres: educación, saber y autoría (siglos III-xvii)*. M. del Carmen Cid, ed. Madrid: Asociación Cultural Almu-daina, 1994. p. 161-173.
- Muñoz Corbalán, Juan Miguel. "La biblioteca del ingeniero general Jorge Próspero Verboom [1744, Barcelona]". *Academia: boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*. 80 (1995), p. 343-363.
Verboom fou l'enginyer responsable de la Ciutadella de Barcelona; l'inventari està datat el 1744 a Barcelona.
- Puigvert i Planagumà, Gemma. "Estudi dels manuscrits científics del Monestir de Santa Maria de Ripoll. Notes per a un estat de la qüestió". *Faventia*. Núm.17(1) (1995), p. 89-118.
S'hi esmenten els inventaris de manuscrits fets durant l'època medieval i moderna.
- Hernando i Delgado, Josep. "Una biblioteca privada multidisciplinar del siglo XIV: la biblioteca del jurista Ramon Vinader (1351)". *Acta medievalia*. No. 16-17 (1995-1996), p. 9-32.
- Albanese, Gabriella. "Tra Napoli e Roma. Lo *Scriptorium* e la biblioteca dei re d'Aragona". *Roma nel Rinascimento*. (1997), p. 73-86.
- Mayer, Marc. "Towards a history of the library of Antonio Agustín". *Journal of the Library of the Warburg and Courtauld Institutes*. 60 (1997), p. 261-272.
- Puig i Oliver, Jaume de. "Manuscrits eimericians de la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla provinents de Girona". *Arxiu de Textos Catalans Antics*. Vol. 17 (1998), p. 295-380.
Història del fons i descripció dels manuscrits.
- Barrio Moya, José Luis. "El músico gerundense Don José Bach, organista del Real Colegio de las Descalzas reales de Madrid. Aportaciones a su biografía". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 39 (1998), p. 343-357
Inventari dels llibres i partitures, p. 349-352
- La Biblioteca reale di Napoli al tempo della dinastia aragonese*. València: Generalitat Valenciana, Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana [etc.], 1998. 656 p.
Catàleg de l'exposició realitzada a Castel Nuovo (Nàpols), del 30 de setembre de 1998 al 15 de desembre de 1998.
- Cifuentes, Lluís. "La promoció intel·lectual i social dels barbers-cirurgians a la Barcelona medieval: l'obrador, la biblioteca i els béns de Joan Vicenç (fl. 1421-1464)". *Arxiu de Textos Catalans Antics*. Vol. 19 (2000). [En premsa].

2.5. Materials i suports de l'escriptura

- Gutierrez i Poch, Miquel. "La manufactura paperera catalana a la segona meitat del segle XVIII: una introducció". *Pedralbes*. Núm. 8(1) (1988), p. 349-363.
- Altisent, Agustí. "Persistència als segles XVIII i XIX de la fórmula medieval de la tinta". *Estudis d'història medieval*. Vol. 1 (1989), p. 137-139.

- Altisent, Agustí. "Més notes sobre tinta, plomes i llibres". En: *Homenatge a la memòria del professor Emilio Sáez*. Barcelona, 1989. p. 531-536.
- Trenchs Ódena, Josep. "De materia scriptoria: tinteros para la casa Real (1331-1386)". *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. 66 (1990), p. 483-489.
- Museu-Molí Paperer de Capellades. *Informatiu*. Núm. 0-7 (des. 1992-des. 1997). Capellades: Museu-Molí, 1993-1997. Semestral.
- Rabal, Victòria; Soterias, Àngel. *El molí paperer de Capellades*. Barcelona: Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, 1993. 17 p. (Quaderns de didàctica i difusió; 5).
- Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. *El pergamí* [Vídeo]. Dir. de producció: Jordi Comellas i Benítez; ed.: Jordi Andreu i Eroles; guió: Magí Puig i Gubern. Igualada: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada; [S.l.]: Velvet films; Sant Cugat del Vallès: Video Vallès, 1994. 1 videocasset (VHS). (L'Anoia en imatges; 1).
- Gayoso Careira, Gonzalo. *Historia del papel en España*. Lugo: Diputación Provincial, 1994. 3 vol.
- Inclou referències a la història del paper a Catalunya.
- Gascón Uris, Sergi. "Datos sobre el uso del papel catalán en Huesca". En: *Actas del II Congreso Nacional de Historia del papel en España*. Cuenca: Diputación de Cuenca, 1997. p. 151-167.

2.6. Arts del llibre. Tipografia. Il·lustració. Enquadernació

- Apel·les Mestres (1854-1936): en el cinquantenari de la seva mort, 1936-1986*. Barcelona: Fundació Jaume I, 1985. 109 p.
- Bohigas, Pere. "El llibre en el temps del Modernisme". En: *El temps del Modernisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985. p. 174-186.
- [*Apel·les Mestres*]. Barcelona: Fundació Caixa de Barcelona, 1986. 98 p.
- Catàleg de l'exposició celebrada a Barcelona del 27 de maig al 20 de juliol de 1986.
- Arranz, Romà. "De la manufactura a la indústria gràfica". *L'Avenç*. Núm. 98 (nov. 1986), p. 46-51.
- Trenc, Eliseu. "Esteticisme i modernisme a les arts del llibre". *L'Avenç*. Núm. 98 (nov. 1986), p. 42-44.
- Fontbona, Francesc. "Introducció". En: *La Catalunya pintoresca per Xavier Nogués*. Palma de Mallorca: Olañeta, 1987 (Arxiu de Tradicions Populars; 47).
- Facsimil de l'edició de 1919, amb articles de diversos autors; diverses reedicions, amb canvi d'editorial.
- Vélez, Pilar. "Les *Biblioteques il·lustrades*: una nova visió de l'esteticisme". *D'art*. Núm. 13 (1987), p. 201-211.
- Arte grafikoak euskadin eta kataluinan = Artes gráficas en Euskadi y Catalunya: 1888-1936*. Coord.: Pilar Vélez, Eliseu Trenc. Vitoria: Gobierno Vasco, 1988. 120 p.

- Vélez, Pilar. "En pro de les arts industrials: J. Roca i Alemany i el cuir repussat". *D'art*. Núm. 14 (1988), p. 85-94.
- Vélez, Pilar. "Les arts gràfiques i la indústria editorial". En: *Exposició universal de Barcelona*. Barcelona: Comissió Ciutadana per a la Commemoració del Centenari de l'Exposició de Barcelona de l'any 1888, 1988. p. 446-455.
- Vélez, Pilar. *La col·lecció Josep Roca Alemany: estudi monogràfic*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, [1989]. 127 p. (Catàleg del Museu de les Arts Gràfiques; 1). Estudi sobre una col·lecció d'enquadernacions industrials.
- Vélez, Pilar. *El llibre com a obra d'art a la Catalunya vuitcentista, 1850-1910*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1989. 348 p.
- Vélez, Pilar. *Eudald Pradell i la tipografia espanyola del segle XVIII*. Barcelona: Gremi d'Indústries Gràfiques de Barcelona, 1989. 48 p.
- Vélez, Pilar. "El Gòtic incunable Canibell". *Barcelona Metròpolis Mediterrània*. Núm. 15 (1990), p. 61-64.
- Vélez, Pilar. "De la caligrafia gòtica a la impremta neogòtica". *Fragmentos: revista de arte*. No. 17, 18, 19 (1991), p. 115-120
- Fontbona, Francesc. "La imatge del noucentisme". *El noucentisme: un projecte de modernitat: exposició, 22 desembre 1994-12 març 1995*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Enciclopèdia Catalana: Centre de Cultura de Barcelona, 1994. p. 73-83.
- Vélez, Pilar. *El llibre com a objecte artístic a Barcelona de la segona meitat del segle XIX fins al Modernisme* [Microforma]. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1995. 2 microfites + 1 fullet. (Tesis doctorals microfitejades; 2471).
- Il·lustradors a Catalunya: 1841-1939*. Barcelona: Fundació Jaume I, 1995. 120 p.
- Vélez, Pilar. "La il·lustració femenina en els llibres i revistes". En: *La Dona i el romanticisme*. Barcelona: Museu Frederic Marès, 1996. (Quaderns del Museu Frederic Marès; 1). p. 55-76.
- Vélez, Pilar. "La ilustración del libro en España en los siglos XIX y XX". En: *Historia ilustrada del libro español*, vol. III: *La edición moderna, s. XIX y XX*. Hipólito Escolar (dir.) Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1996 (Biblioteca del Libro). p. 194-237.
- Cadena, Josep M.; Castillo, Montserrat; Vélez, Pilar. *D'Ivori. La màgia de la il·lustració*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1997. 199 p. (El traç que allibera; 2).
- Socias Batet, Imma. "Alguns apunts biogràfics sobre Joan Jolis Santjaume, impressor i gravador barceloní del segle XVII". En: *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1999 (Biblioteca Abat Oliba. Sèrie il·lustrada; 14), II, p. 101-107.
- Vélez, Pilar. "Aproximació al llibre il·lustrat romàntic". En: *El Romanticisme a Catalunya: 1820-1874*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1999. p. 90-94.
- Vélez, Pilar. *Eusebi Planas (1833-1897), il·lustrador de la Barcelona vuitcentista*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. 176 p. (Textos i estudis de cultura catalana; 71).

Vélez, Pilar. "El llibre il·lustrat del segle XIX a Catalunya: tècniques i tipologies". En: *Aureum Opus: cinc segles de llibres il·lustrats*. Barcelona: Museu Frederic Marès, 2000 (Quaderns del Museu Frederic Marès; 5). p. 65-72.

2.7. Bibliofília. Exlibrisme

Diví, Oriol M. "Junceda, ex-librista". *Revista de llibreria antiquària*. Núm. 9 (maig 1985), p. 15-17.

Porter, Josep. *40 anys de vida de l'Associació de Bibliòfils de Barcelona: conferència-memòria llegida en el còrrec eqüestre en la sessió sopar commemoratiu del 6-12-1983*. Barcelona: Associació de Bibliòfils, 1985. 28 p.

Vélez, Pilar. "El revival neogòtic en la bibliofília noucentista: Marià Aguiló i Fuster". *L'Avenc*. Núm. 98 (nov. 1986), p. 38-41.

Manent, Albert; Massot, Josep. "Els llibres de bibliòfil en català (1941-1962)". En: *Miscel·lània Joan Gili*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. p. 321-360.

Reproduït i ampliat dins *Del Noucentisme a l'exili. Sobre cultura catalana del nou-cents*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

Vélez, Pilar. "Obra gràfica i llibre d'artista". *Cultura*. 4a època (maig 1991), p. 49-52.

Vélez, Pilar. *Els ex-libris de Josep Obiols*. Barcelona: Víctor Oliva, 1992. 71 p. (Equie. Monografies; 1).

Trenc, Eliseu. "Josep Maria de Riquer i Palau i l'exlibrisme dels anys 40 i 50". *Ex-libris: portaveu de l'associació catalana d'exlibristes*. Núm. 13 (1995), p. 11-16.

Yebra, Joan-Lluís (ed.). *Ex-libris modernistes*. Barcelona: Fundació la Caixa, 1996. 90 p. Catàleg de l'exposició celebrada a Barcelona el 1996.

Orenes, Francesc. *Ex-libris: de la propietat dels llibres*. Barcelona: Arola, 2000. "Aproximació a l'ex-librisme català", p. 268-312; "Col·leccions importants d'ex-libris en institucions catalanes", p. 313-328.

Puig Rovira, Francesc Xavier. "Unes notes sobre el llibre il·lustrat al segle XX". *Aureum Opus: cinc segles de llibres il·lustrats*. Barcelona: Museu Frederic Marès, 2000 (Quaderns del Museu Frederic Marès; 5. Exposicions), p. 73-92.

Malgrat el seu títol, tracta de l'evolució de l'edició del llibre de bibliòfil, gairebé sempre il·lustrat.

Vélez, Pilar. "La bibliofília del segle XX a Catalunya. La biblioteca de Frederic Marès". En: *Aureum Opus: cinc segles de llibres il·lustrats*. Barcelona: Museu Frederic Marès, 2000. (Quaderns del Museu Frederic Marès; 5. Exposicions). p. 21-34.

2.8. El llibre infantil

- Larreula, Enric. *Les revistes infantils catalanes de 1939 ençà*. Barcelona: Edicions 62, 1985. 313 p. (Llibres a l'abast; 202).
Edició de la tesi de llicenciatura, dirigida el 1983 per Joaquim Molas.
- Castillo Valero, Montserrat. *Junceda*. Barcelona: Nou Art Thor, 1987. 50 p. (Gent nostra; 55).
- Rovira, Teresa. "La literatura infantil i juvenil". En: *Historia de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1988. Vol. XI, p. 421-471.
- La Galera 1963-1988*. Barcelona: La Galera, 1988. [156] p.
A portada consta: La Galera 25° aniversario.
- Granell, Francesc. *Lola Anglada*. Barcelona: Nou Art Thor, 1988. 50 p. (Gent nostra; 64).
- Castillo Valero, Montserrat. *Junceda il·lustrador. El tresor de l'illa*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1990. 268 p. (El traç que allibera; 1).
- Castillo Valero, Montserrat. *Il·lustradors catalans del llibre per a infants (1905-1939)* [Microforma]. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1994. 9 microfites + 1 fulllet. (Tesis doctorals microfitejades; 2143).
- Valriu i Llinàs, Caterina. *Història de la literatura infantil i juvenil catalana*. Barcelona: Pirene, 1994. 252 p. (Deixeu-los llegir).
- Bassa i Martín, Ramon. *Literatura infantil catalana i educació (1939-1985)*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1994. 391 p.
- Castillo Valero, Montserrat. "Lola Anglada". *Revista de Catalunya*. (Set. 1996), p. 113-133.
- Castillo Valero, Montserrat. *Grans il·lustradors catalans del llibre per a infants (1905-1939)*. Barcelona: Barcanova: Biblioteca de Catalunya, 1997. 575 p.
Ressenya a: *Item*. Núm. 21 (1997), p. 296-297.
- González Agapito, Josep; Marquès i Sureda, Salomó. "El libro escolar en catalán". En: *Historia ilustrada del libro escolar en España*. Hipólito escolar (ed.) Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, DL 1997. (Biblioteca del Libro). p. 549-577.
- Larreula, Enric. "Literatura infantil i juvenil". En: *Literatura catalana contemporània*. Glòria Bordons, Jaume Subirana, eds. Barcelona: Ediuoc: Proa, 1999. (Biblioteca oberta. Àgora). p. 328-336.

3. HISTÒRIA DE LA PREMSA

3.1. Estudis sobre una publicació

Triadú, Joaquim. "Ariel entre l'avantguarda i la normalització". En: *La poesia catalana de la postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1985 (Llibres a l'abast; 205). p. 435-446.

Tele-estel, Arreu, Orifloma, Canigó i Presència: cinc revistes catalanes entre la dictadura i la transició. Josep Fauli; et al. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1987. 117 p. (Vaixells de paper; 2).

Madueño, Eugeni; Catà, Joan. *Gramma, el Maresme: dues revistes heroiques*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1988. 117 p. (Vaixells de paper; 3).

Guillamet, Jaume. "El País i la revolució de 1868 a Figueres". *Revista de Girona*. Núm. 34(130) (1988), p. 530-534 (82-86).

Montaner, Jordi. *El 'Ciero': no va arribar al segle*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1989. 98 p. (Vaixells de paper; 4).

Tresseras, Joan Manuel. "D'ací i d'allà: el primer magazine català d'estil europeu va aparèixer el 1918". *Cultura*. 4a època, núm. 5 (oct. 1989), p. 20-26.

Geli, Carles, *Les tres vides del Destino*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1990. 130 p. (Vaixells de paper; 7).

Figueres, Josep Ma. "*Diari de Barcelona*" (1792-1992): *dos segles de premsa*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1992. 59 p. (Episodis de la història; 293).

Saura, Víctor. *Crisi d'identitat del Brusi*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1993. 187 p. (Vaixells de paper; 13).

Cadena, Josep M. "El dring del setmanari *Picador*". En: *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1999. (Biblioteca Abat Oliba. Sèrie il·lustrada; 14). Vol. II, p. 248-250.

Pla i Arxé, Ramon. "L'Avenç: la modernització de la cultura catalana". En: *Literatura catalana contemporània*. Glòria Bordons, Jaume Subirana, eds. Barcelona: Ediuc: Proa, 1999 (Biblioteca oberta. Àgora). p. 63-67.

Figueres, Josep Ma. *El primer diari en llengua catalana: Diari català (1879-1881)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999. 478 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans; 52).

Publicació de la seva tesi doctoral, defensada el 1993. Premi Lluís Nicolau d'Olwer 1995.

3.2. Estudis i inventaris de col·leccions de premsa

- Forte i Olivella, Joan. "La col·lecció de premsa patriòtica de Callís (Sant Salvador de Bianya, Garrotxa): 1808-1809". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 28 (1985/1986), p. 359-381.
- Giral i Quintana, Eugeni. *Premsa política a les biblioteques de Barcelona*. Presentació de Joan B. Culla i Clarà. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Ciències de la Informació, 1991. 159 p. (Quaderns del CeDoC; 1).
- Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. *Les revistes americanes de la Biblioteca Museu V. Balaguer*. Vilanova i Geltrú: la Biblioteca, 1992. 155 p.

3.3. Estudis sobre una ciutat o comarca

- Moncasí i Salvià, Nativitat. *La premsa a la ciutat de Balaguer (1867-1936)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1987. 232 p.
- Rossell i Pujol, Josep A. *La premsa a Lleida*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 1987. 111 p. (Quaderns de divulgació ciutadana; 8)
- Vives Bresco, Joana. *La premsa a Valls al segle XIX*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1987. 193 p.
- Costa i Fernández, Lluís. *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1987.
Edició de la tesi de llicenciatura dirigida per Joaquim Molas el 1984.
- Núñez, Teresa. "La premsa periòdica de Barcelona en el siglo XVIII: prensa erudita, gacetas y pronósticos". *Manuscrits*. Núm. 7 (1988), p. 241-261.
- Costa i Fernández, Jordi. *Premsa i societat a la Girona franquista*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1989. 140 p. (Vaixells de paper; 6).
- Marin Otto, Enric. *La premsa diària de Barcelona durant la Segona República (1931-1936)* [Microforma]: *aproximació històrica i anàlisi formal*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1991. 4 microfites + 1 fullet. (Tesis doctorals de la UAB).
- Gómez Mompert, Josep Lluís. *La gènesi de la premsa diària de masses* [Microforma]: *Barcelona, 1914-1923: l'arrencada del diari modern industrial a l'Estat espanyol i l'origen del discurs periodístic de masses a la Catalunya de la Mancomunitat*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1992. 5 microfites + 1 fullet. (Tesis doctorals de la UAB).
- Ferran, Marc. *Humor i sàtira a Reus: la premsa satírica (1868-1936)*. Pròleg de Pere Anguera. Reus: Centre de Lectura, 1992. 219 p.
- Sánchez Cervelló, Josep; Margalef Faneca, Cinta. *La premsa i les publicacions periòdiques a la Ribera de l'Ebre*. Tarragona: Hemeroteca de la Ciutat de Tarragona, 1992. 152 p.

- Guillamet, Jaume. *La formació de la premsa moderna: periodisme informatiu, polític i cultural a la Barcelona progressista: 1841-1843*. Pròleg de Josep Benet. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Centre d'Investigació de la Comunicació, 1993. 210 p. (Estudis i recerques; 7).
- La premsa local a la comarca de l'Urgell: 1898-1994*. Jaume Espinagosa i Marsà, Gener Gonzalvo i Bou, (coords.). Tàrraga: Nova Tàrraga, 1994. 40 p.
Catàleg de l'exposició.
- Bayarri, Jordi; Goñi, Jordi. *Malgrat i la seva premsa (1915-1968): cinquanta anys de vida malgratenca*. Malgrat de Mar: Ajuntament, 1994. 273, [15] p.
- Puigtàrrrech, Roser; Grau i Pujol, Josep M.; Felip i Sánchez, Jaume. *La premsa i la història a la Conca de Barberà, 1889-1939*. Tarragona: Hemeroteca Caixa de Tarragona, 1995. 261 p. (Historia. IV; 5).
- La Gralla: arqueografia de la premsa dels anys 20 i 30 a Granollers: [Exposició] del 5 de maig al 2 de juliol de 1995*. Granollers: Museu de Granollers, 1995, 40 p.
- Anguera, Pere; Gavalrà, Antoni; Pujades, Xavier. *La premsa a la província de Tarragona durant la 2a República: 1931-1936*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1996. 644 p.
- Dotze treballs d'història de la premsa al Vallès Occidental*. Figueres, Josep Ma. (ed.). Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1997. 128 p. (Manuals).
- Musons Agell, Albert. *Pregoners d'una vila lliure: història de la premsa gracienc*. Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, 1999. 137 p. (La Font de l'atzavara; 2).

3.4. Estudis, inventaris i bibliografies de conjunt

- Alapont Ramon, Pasqual; Martí Campoy, Fernanda. "Catàleg de la premsa periòdica a Catalunya (1902-1985)". *Afers*. Núm. 1(2) (1985), p. 427-444.
- Pla i Arxé, Ramon. "Les revistes literàries i artístiques durant el modernisme". En: *El temps del modernisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985 (Biblioteca Milà i Fontanals; 2). p. 87-101.
- Viladot i Presas, Albert. *Nacionalisme i premsa clandestina (1939-1951)*. Barcelona: Curial, 1987. 208 p.
- Culla i Clarà, Joan Baptista; Duarte i Montserrat, Àngel. *La premsa republicana*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1990. 140 p. (Vai-xells de paper; 8).
- Gómez Mompert, Josep Lluís. *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya (1902-1923)*. Barcelona: Pòrtic, 1992. 263 p. (Pòrtic Mèdia; 4).
- Núñez Díaz-Balart, Mirta. *La premsa de guerra en la zona republicana durante la guerra civil española (1936-1939)*. Madrid: Ediciones de la Torre, 1992. 3 vol. (Nuestro Mundo; 27-29. Historia).
- Figueres, Josep M. *Breu història de la premsa a Catalunya*. Barcelona: Barcanova, 1994. 111 p. (Biblioteca cultural; 35).

- Bové, Miquel; Capilla, Antoni. *La premsa de sorra: les publicacions obreres clandestines a la Catalunya de postguerra, 1939-1953*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya: Diputació de Barcelona, 1995. 176 p. (Vaixells de paper; 18).
- Figueres, Josep Ma. *Materials d'història de la premsa a Catalunya (segles XIX i XX)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1995. 93 p. (Materials. Universitat Autònoma de Barcelona; 17).
- 200 anys de premsa diària a Catalunya [1792-1992]*. Josep Maria Huertas Clavería (dir.). Textos: Ramon Alberch; et al. [Barcelona]: Fundació Caixa de Catalunya, 1995. 543 p.
Catàleg de l'exposició celebrada per la Fundació Caixa de Catalunya a La Pedrera el 1995.
- Faulí, Josep. *Les revistes culturals en català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1995. 105 p. (Informes. Centre d'Investigació de la Comunicació; 10).
- Guillamet, Jaume. *Premsa, franquisme i autonomia: crònica catalana de mig segle llarg (1939-1995)*. Barcelona: Flor de Vent, 1996. 242 p. (De Llevant a Ponent; 2).
- Tornafoch i Yuste, Xavier. *Premsa comarcal i republicana: Catalunya, 1931-1936*. Barcelona: PPU, 1996. 80 p. (L'Escambell).
- Roglan, Joaquim. *Revistes d'humor a Catalunya (1972-1992)*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1996. 205 p. (Vaixells de paper; 20).
- Suñé, Albert. *Cinema de paper: les revistes de cinema i els cinquanta anys de Fotografias*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1996. 104 p. (Vaixells de paper; 21).
- Pujadas, Xavier; Santacana, Carles. *L'Esport és notícia: història de la premsa esportiva a Catalunya (1880-1992)*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1997. 152 p. (Vaixells de paper; 23).
- Bordons, Glòria. "Revistes, grups i corrents estètics". En: *Literatura catalana contemporània*. Glòria Bordons, Jaume Subirana, eds. Barcelona: Ediuoc: Proa, 1999. (Biblioteca oberta. Àgora). p. 228-233.

4. HISTÒRIA DE LES BIBLIOTEQUES PÚBLIQUES I INSTITUCIONALS

4.1. Bibliotecaris

- Estivill i Rius, Assumpció. *L'Escola de bibliotecàries: 1915-1939*. Barcelona: Diputació, 1992. 508 p. (Quaderns de treball, 12).
Traducció de la seva tesi doctoral, *Education for Librarianship in Catalonia, 1915-1939: The Escola de Bibliotecaries*. Pittsburgh: University of Pittsburgh, 1989. 2 vol.; ressenya de Lluís Anglada a: *Item*. Núm. 11 (1992), p. 202-208.

4.2. Biblioteques

Mayol, Carme. "La situació bibliotecària a Catalunya". En: *Primeres Jornades de l'Associació de Bibliotecaris de Catalunya. Ponències i comunicacions. Barcelona, Palau de Congressos, 22, 23 i 24 de febrer de 1985*. Barcelona: Associació de Bibliotecaris de Catalunya, 1985. p. 1-63 [especialment 1-25].

Llopart, Pilar. "Aproximació històrica". En: *Les biblioteques de les universitats públiques de Catalunya en els anys 90 = State funded University Libraries in Catalonia in the nineties*. [Barcelona: Generalitat de Catalunya, CIRIT], 1993. p. 9-18.

4.2.1. Estudis sobre biblioteques individuals

Iglesies, Josep. "La Biblioteca de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona". *Revista de llibreria antiquària*. Núm. 9 (maig 1985), p. 20-24.

Mirambell i Belloc, Enric. "La Biblioteca Pública de Girona, fruit de la desamortització". *Revista de Girona*. Núm. 113 (oct.-des. 1985), p. 36-39.

Alegre i Batlle, Àgata. "Agustí Duran i Sempere i els orígens de la Biblioteca Popular, aproximació històrico-social (1914-1934)". *Miscel·lània ceriverina*. 6 (1988), p. 175-184.

Mirambell i Belloc, Enric. "Projecte de Biblioteca Provincial (1820-1823)". *Revista de Girona*. Núm. 136 (set.-oct. 1989), p. 75-82.

Pons Guri, Josep Maria. "Les col·leccions documentals i bibliogràfiques del Col·legi". En: *El Col·legi d'Advocats de Barcelona: el seu patrimoni artístic i documental*. Francesc Fontbona (ed.). Barcelona: II-lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, 1993. p. 63-85. Breu ressenya històrica de la biblioteca i selecció d'algunes de les seves peces destacades (11 manuscrits, 23 incunables i 53 impresos del segle XVI).

La Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Textos de Santiago Alcolea; et al. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1994. 189 p.

Inclou: Jordi Torra i Pilar Llopart, "La vida universitària des de l'època medieval fins a la Universitat Autònoma"; Pilar Llopart i Dolors Lamarca, "Les biblioteques de la Universitat de Barcelona des del període de la Universitat Autònoma fins als nostres dies"; Santiago Alcolea, "Els llibres del fons de Reserva". Ressenya de Dolors Dilmé a: *Item*. Núm. 14 (1994), p. 147-148.

Cabó i Cardona, Anna. "Biblioteca popular Francesca Bonnemaison, 1909-1995: història i ús actual". *Item*. Núm. 17 (1995), p. 66-73.

La Biblioteca de l'II-lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona. Barcelona: Col·legi d'Advocats: Banco Bilbao Vizcaya, DL 1997. CLXXXIII p.

Inclou: "Breu ressenya històrica", p. XV-XLI; "Catàleg", LV-CXXXIII, notícies de 129 peces particularment destacades del fons de la Biblioteca.

Mirambell i Belloc, Enric. *Un segle i mig d'història de la Biblioteca pública de Girona*. Girona: Central de Biblioteques de Girona, 1998. XLIII p.

Text de la conferència pronunciada el 1998 amb motiu de la celebració del cent cinquantè aniversari de la creació de la Biblioteca pública de Girona.

4.2.2. Biblioteques populars fins a la fi de la Guerra Civil

Escolar, Hipólito. *El compromiso intelectual de bibliotecarios y editores*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1989 (Biblioteca del libro). "Populismo y elitismo en Eugenio d'Ors", p. 214-225.

Mañà i Terré, Teresa. "Lectura i públic lector a les Biblioteques Populars (1924-1936)". *Item*. Núm. 14 (1994), p. 21-36.

Rovira, Teresa. "La xarxa catalana de Biblioteques Populars: dels orígens a la desfeta de 1939". *Item*. Núm. 14 (1994), p. 5-20.

Mulé Cardona, Núria; Zoco Avedaño, Ana. "Biblioteca Pere Vila: extracte del diari 1933-1942". *Item*. Núm. 14 (1994), p. 37-49.

Cugueró i Conchello, Maria C.; Boada i Villalonga, Maria Teresa; Allué i Blanch, Vicenç. *El Servei de biblioteques del Front: 1936-1939*. Barcelona: Diputació, 1995. 308 p. (Quaderns de treball; 14).

García Ejarque, Luis. *Historia de la lectura pública en España*. Oviedo: Trea, 2000. (Biblioteconomía y administración cultural; 35). "Las bibliotecas populares d'Eugeni D'Ors", p. 154-168; "El Servei de Biblioteques del Front", p. 219-222.

4.2.3. Lectura pública després de 1975

Camps, Elisa; Bagunyà, Lluís. "La lectura pública a Catalunya: estat de la qüestió a 10 anys de la llei de biblioteques". *Item*. núm. 8 (1991), p. 3-23.

García Ejarque, Luis. *Historia de la lectura pública en España*. Oviedo: Trea, 2000. (Biblioteconomía y administración cultural; 35). "La lectura pública en las comunidades autónomas. Cataluña", p. 409-417.

4.3. Difusió dels fons

4.3.1. Catàlegs i estudis sobre col·leccions

Barbures i Noguer, Joan. *Els incunables de la biblioteca del Seminari de Girona: catàleg*. Girona: Diputació de Girona: Seminari Diocesà de Girona, 1985. 40 p.

Biblioteca Pública de Lleida. *Inventari de llibres impresos: segle XVI*. Lleida: Biblioteca Pública, 1986. 114 p.

Marquès, Josep M. (ed.) *Impresos gironins de la biblioteca del Seminari diocesà (1502-1936)*. Girona: Diputació: Seminari Diocesà, 1987. 225 p.

Ferrer y Vives, Francisco de Asís. "Las ejecutorias de nobleza de la Biblioteca del Palacio de Peralada". *Hidalguía*. (1987), 156 p.

Catàleg de l'extensa col·lecció de plets i executòries de noblesa de la Biblioteca nobiliària de Peralada.

- Cátedra, Pedro M. "Los pliegos poéticos españoles del siglo xvi de la Biblioteca Universitaria de Barcelona". En: *El libro antiguo español: actas del primer coloquio Internacional*. Madrid: Biblioteca Nacional; Salamanca: Universidad, 1988. p. 73-118.
- Marquès, Josep M. "Impresos forenses de la biblioteca del Seminari Diocesà de Girona (1604-1878)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 30 (1988-1989), p. 389-430.
- Catàleg dels impresos jurídics.
- Estrader i Corcoy, Agustí; Fullà i Bohigas, Núria. *Catàleg de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1989. xviii, 524 p. (Catàlegs de biblioteques de Catalunya. Impresos segles xv a xviii; 2).
- Ressenya de Jesús Gascón a: *Item*. Núm. 5 (1989), p. 108-109.
- Gudayol, Anna. "Alguns fulls solts incunables a l'Arxiu de la Corona d'Aragó". *Anuari de Filologia (Universitat de Barcelona)*, Secció G: *Filologia romànica*. Vol. 13(G1) (1990), p. 69-75.
- Identificació de fulls solts d'incunables procedents de cobertes de documents d'arxiu.
- Olivar, Alexandre. *Els incunables conservats a la Biblioteca de Montserrat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990. 193 p. (Scripta et documenta; 40).
- Olivar, Alexandre. *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat. Primer suplement: seguit d'una antologia de texts trets del fons manuscrit montserratí*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. 214 p. (Scripta et documenta; 41).
- Suplement del catàleg publicat pel mateix Alexandre Olivar, *Catàleg dels manuscrits de la biblioteca del monestir de Montserrat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977 (Scripta et documenta; 25).
- Avenzoza Vera, Gemma. *Repertori de manuscrits en llengües romàniques a biblioteques barcelonines* [Microforma]. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1991. 1 microfita + 1 fullet. (Tesis doctorals microfita; 868).
- Estrader, Agustí; Fullà i Bohigas, Núria; Sanllehy i Sabi, M. Àngels. *Catàleg de la Biblioteca Marià Vayreda d'Olot*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991, 554 p. (Catàlegs de biblioteques de Catalunya. Impresos segles xv a xviii; 3).
- Cases i Loscos, Lluïsa; Baigés i Jardí, Ignasi. *Catàleg de documents jurídics manuscrits de la Biblioteca de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona*. Barcelona: Col·legi d'Advocats, 1991. 349 p., 55 f. de làm.
- Florensa, Carles Enric; Vaquer, Antoni. *Catàleg del fons jurídic de la Biblioteca del Seminari Diocesà de Lleida (s. xv-xix)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1992. 80 p. (Estudis. Institut d'Estudis Ilerdencs; 1).
- Catàleg del Museu del Llibre Frederic Marès*. Anscari Manuel Mundó (dir.) Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1994. XL, 508 p.
- Lamarca, Montserrat. *Catàleg dels incunables de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona*. Introd., ed. i índexs de Jordi Torra. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1995. 321 p., 16 p. de làm.

- Escobedo, Joana. "La colección folletos Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya". En: *Las relaciones de sucesos en España (1500-1750): Actas del Primer Coloquio Internacional, Alcalá de Henares, 8, 9 y 10 de junio de 1995*. Eds.: María Cruz García de Enterría; et al. Madrid: Universidad de Alcalá; [Paris]: Publications de la Sorbonne, 1996. p. 103-109.
- Torra, Jordi. "Llibres litúrgics impresos de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona". *Miscel·lània litúrgica catalana*. 8 (1997), p. 179-198.
- Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*. Duran, Eulàlia (dir.). Vol. I: *Barcelona: Arxiu Històric i Biblioteca de Catalunya*. Comp. a cura de M. del Mar Batlle; et al. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998. 391 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 50).
- Mateu Ibars, Josefina. "Manuscritos de 'ars medica' en la biblioteca General de la Universitat de Barcelona". Referència catalogràfica s. XVII-XIX". *X Congrés d'Història de la Medicina Catalana 1998*. p. 207-236.
- Padrosa i Gorgot, Inés. "Catàleg de manuscrits catalans de la Biblioteca del castell de Peralada". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 39 (1998), p. 395-458.
- Padrosa, Inés. "Catàleg de manuscrits llatins de la Biblioteca del castell de Peralada". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 40 (1999), p. 309-379.

4.3.2. Exposicions

- Biblioteca de Catalunya. *El Tòrcul i les lletres: col·lecció de llibres de bibliofília*. Barcelona: Diputació, 1986. [34] p.
Catàleg de l'exposició celebrada a Olot el gener de 1982 i a Barcelona el setembre de 1986.
- Università di Bologna. Biblioteca dell'Archiginnasio. *Alma Mater librorum: nove secoli di editoria bolognese per l'Università*. Bologna: CLUEB, 1988. 345 p.
Exposició celebrada a Bolonya (desembre 1988-gener 1989), en commemoració del novè centenari de la Universitat de Bolonya, i a Frankfurt i a Barcelona (juliol 1989) com a homenatge a les dues *nationes* més importants representades a la Universitat.
- Biblioteca de la Universitat de Barcelona. *Ciència i cultura a Barcelona: el llegat de la Biblioteca de la Universitat: catàleg de la mostra del Fons de llibre antic de la Biblioteca de la Universitat, Sant Jordi 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1990. 19 p.
- Miret i Solé, Maria Teresa; Pedraza i Jordana, Lluís; Puig i Gubern, Magí. *Autors igualadins: mostra bibliogràfica: 1736-1990*. Igualada: Centre d'Estudis Comarcals: Ajuntament: Fundació Caixa de Pensions, 1990. 94 p.
- BCD (Barcelona Centre de Disseny). *Barcelona, una capital editorial (s. xv-xx) = Barcelona, eine Verlagshauptstadt (15.-20. Jh.): Frankfurt, Paulskirche, 16 de setembre-11 d'octubre*. Textos de Joana Escobedo, Pilar Vélez i Josep M. Puigjaner. Barcelona: Consorci de Promoció Cultural de Catalunya: Generalitat de Catalunya: Círculo de Lectores, 1991. 156 p.

- Arxiu Històric Comarcal de la Cerdanya, Biblioteca Comtat de Cerdanya. *El Llibre Antic*. Puigcerdà: Consell Comarcal de la Cerdanya, 1992. 29 p.
- Lletres impreses: De incipientibus ab A littera. Rectoria de la Massana*. Textos de Montserrat Checa, Francesc Xavier Parés, Elisenda Vives. La Massana: Sala de la Llar, 1992. 63 p.
- Biblioteca de Catalunya. Secció de Reserva Impresa i Col·leccions especials. *Adquisicions recents: exposició del 3 al 30 de juliol i del 14 al 19 de setembre de 1992: catàleg*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1992. (Catàlegs d'exposicions; 44).
- Biblioteca de la Universitat de Barcelona. *La història Natural a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona: fons bibliogràfic del segle XIV al XIX [Barcelona, Sant Jordi 1993]*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1993. 12 p.
- Biblioteca de Catalunya. *Bibliographica: documents dels segles VIII-XX [juny de 1993]*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1993. 121 p.
Textos de Dolors Vives, Reis Fontanals, Joana Escobedo, Francesc Fontbona i Joana Crespi
- Col·legi d'Advocats de Barcelona. Biblioteca. *Catàleg de l'exposició d'obres antigues: 1295-1995: DCC anys d'advocacia a Barcelona [gener-febrer 1995]*. Barcelona: Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, 1995. 41 p.
- Biblioteca de Catalunya. *Typographica: l'edició catalana, del llibre incunable al 1939 [Barcelona, 20 d'abril-31 de maig de 1996]*. Introducció a càrrec de Joana Escobedo. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1996. 96 p.
- Museu Comarcal Salvador Vilaseca (Reus). *Pau Font de Rubinat (Reus 1860-1948): vida i actuacions d'un bibliòfil catalanista: exposició [Reus, desembre de 1997-gener de 1998]*. Comissari: Pere Anguera. Reus: Museu Comarcal Salvador Vilaseca, 1997. 95 p.
- Biblioteca de la Universitat de Barcelona. *L'herència del Sent Soví: manuscrits i impresos de temàtica alimentària a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona*. Presentació de Rudolf Grewe. Barcelona: Universitat de Barcelona, 25 p.
Catàleg de l'exposició celebrada per Sant Jordi de 1998 (22 d'abril-8 de juny de 1998).
- Els rastres de l'alfabet: [Lleida, Girona, Tarragona i Granollers, Centres de la Fundació La Caixa, desembre de 1998-maig 1999]*. Textos de Ferran Bach i Rob Rerkel. Barcelona: Fundació la Caixa, 1998. 163 p.
- Associació de Bibliòfils de Barcelona; Museu Frederic Marès (Barcelona). *Aureum Opus: cinc segles de llibres il·lustrats: Museu Frederic Marès, Barcelona, 13 d'abril del 2000-18 de juny del 2000*. Barcelona: Museu Frederic Marès, 2000. 199 p. (Quaderns del Museu Frederic Marès; 5. Exposicions).
La presentació inclou textos de Pilar Vélez, Maria Porter, Joana Escobedo i Francesc Xavier Puig Rovira.

APÈNDIXS

I. ESTUDIS SOBRE EL LLIBRE MANUSCRIT

Garrigosa, Joaquim. "Algunes reflexions de l'elaboració d'un repertori de manuscrits catalans amb música anteriors al segle XIII". *Revista de Catalunya*. Núm. 19 (maig 1988), p. 99-109.

Puig i Ferreté, Ignasi M.; Giner Molina, M. Assumpta. *Índex codicològic del Viatge literari de Jaume Villanueva*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998. 208 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 49).

I.1. Escriptura

Mundó, Anscari Manuel. "L'escriptura i la codicologia". *Lambard. Estudis d'art medieval*. 1 (1977-1981) [1985] [=Actes del Col·loqui de terminologia dels períodes de l'art romànic a Catalunya, Barcelona, 17-18 d'octubre 1980], p. 99-104, 175-184 [il·lustracions].

Mundó, Anscari Manuel. "Importación, exportación y expoliaciones de códices en Cataluña (siglos VIII al XIII)". En: *Actas del coloquio sobre la circulación de códices y escritos entre Europa y la Península en los siglos VIII-XIII*. 16-19 septiembre 1982. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago, 1988. p. 87-134.

Alturo, Jesús. "Manuscrits i documents llatins d'origen català del segle IX". En: *Symposium Internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*. Barcelona: Comissió del Mil·lenari de Catalunya, 1991 (Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona; 23). Vol. I, p. 273-280.

Camino Martínez, M.C. del. "Notas sobre la escritura en Pallars en el siglo XI". En: *Congreso Internacional "Historia de los Pirineos": Cervera, 1988: [Actas]*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1991. Vol. II, p. 85-94.

Mundó, Anscari Manuel. "Producció i conservació del material escrit a Catalunya: escriptoris i biblioteques pels volts de l'any mil". En: *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil: Actes del Col·loqui Internacional Hug Capet, Barcelona, 2-5 juliol 1987*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991. p. 378-381.

Trenchs i Òdena, Josep. "De l'Estudi General a la Seu. La confecció de llibres a Lleida durant el segle XIV". En: *Actes del Congrés de la Seu Vella de Lleida, La Paeria, 6-9 març 1991*. Lleida: Universitat de Barcelona: Estudi General de Lleida, 1991. p. 133-145.

Sánchez Mariana, Manuel. "El libro en la Baja Edad Media. Corona de Aragón y Navarra". Hipólito Escolar (dir.). *Historia ilustrada del libro español, vol. I: Los manuscritos*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1993. (Biblioteca del Libro). p. 222-273.

Arnall, M. Josepa; Pons i Guri, Josep Maria. *L'Escriptura a les terres gironines*. Girona: Diputació de Girona, 1993. 2 vol.

Ressenya de J.M. Marquès a: *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 35 (1995-1996), p. 541-546; de C. Sáez, a: *Anuario de Estudios Medievales*. 28 (1998), p. 934-935;

de J. Torner, *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*. (1995-1996 [1997]), p. 531-533; de F. Udina, *Medievalia*. No. 12 (1995), p. 125-126.

Alturo, Jesús. "La escritura visigòtica de origen transpirenaico: una aproximación a sus particularidades". *Hispania sacra*. 46 (1994), p. 33-64.

Mundó, Anscari Manuel. "La cultura artística escrita a la Catalunya dels segles IX-XIII". *Catalunya romànica*. Vol. I: *Introducció a l'estudi de l'art romànic català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994. p. 133-162.

Alturo, Jesús. "El fragment de còdex 2541,IV de la Biblioteca de Catalunya amb algunes notes sobre característiques paleogràfiques de la primitiva minúscula carolina catalana". *Estudis castellonencs*. No. 6 (1994-1995) [=Miscel·lània Trenchs], p. 95-103.

Mundó, Anscari Manuel; Gudayol, Anna. "Manuscrits altmedievals amb caplletres i altres il·lustracions. Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya". En: *Catalunya Romànica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997. vol. 26, p. 447-449.

Mundó, Anscari Manuel. *Obres completes*, vol. I: *Catalunya, 1: De la romanitat a la sobirania*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998. 629 p. (Textos i estudis de cultura catalana; 66).

Recull de diversos articles, publicats i inèdits, sobre l'escriptura a Catalunya a l'època altmedieval.

Catalunya a l'època carolíngia: art i cultura abans del romànic (segles IX i X) Museu Nacional d'Art de Catalunya, 16 desembre 1999-27 febrer 2000. Barcelona: Diputació de Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1999. 554 p.

El catàleg inclou la reproducció de diversos manuscrits originaris d'escriptors catalans, i tres articles sobre l'activitat escriptòria a Catalunya en el període carolingi: Jesús Alturo, "Els tipus d'escriptura a la Catalunya dels segles VIII-X", p. 31-34; Mercè Viladrich, "Ripoll. Ara fa un mil·lenni: un escriptori obert al món", p. 139-143; Manuel Antonio Castiñeiras, "La il·lustració de manuscrits a Catalunya i la seva relació amb centres europeus", p. 249-254.

Zimmermann, Michel. *Lire et écrire en Catalogne du IXe au XIIIe siècles*. Madrid: Casa de Velázquez, [2000]. [En premsa].

I.2. Il·lustració del llibre manuscrit

Bohigas, Pere. "La miniatura a l'època romànica". *Lambard: estudis d'art medieval*. Vol. 1 (1977-1981) [1985] [=Actes del Col·loqui de terminologia dels períodes de l'art romànic a Catalunya, Barcelona, 17-18 d'octubre 1980], p. 105-113, 185-195 [il·lustracions].

Tarragó, Jaume; Marquès, Benigne; Vives, Albert. *Les miniatures del missal gòtic (s. XIV)* [del] Bisbe Galceran de Vilanova. [Seu d'Urgell]: Museu Diocesà d'Urgell: La Caixa, DL 1985. [12] f. de làm., [10] p.

Thesaurus: *Estudis. L'art als bisbats de Catalunya, 1000-1800*: Barcelona, 24 de desembre de 1985-2 de març de 1986. Organitzat pel Secretariat interdiocesà de custò-

dia i promoció de l'art sagrat a Catalunya. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, 1985. 328 p.

Catàleg de l'exposició; les notícies dedicades a l'estudi dels manuscrits d'època medieval i moderna que s'hi van exposar elaborades per diferents historiadors (Rosa Alcoy, Joaquín Yarza i d'altres).

Catalunya Romànica. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986-1998. 27 vol.

A cada volum hi ha notícies sobre els diferents còdexs produïts en els escriptoris de les comarques estudiades o conservats en els seus arxius i biblioteques elaborats per diversos especialistes (Rosa Alcoy, M. Eugènia Ibarburu i d'altres).

Alcoy, Rosa. "El cercle d'Avià i la miniatura anglesa: una modalitat de l'estil 1200 a Catalunya". *Lambard: estudis d'art medieval*. Vol. 3 (1983-1985) [1987], p. 103-128.

Alcoy, Rosa. "Los maestros del Libro de Horas de la reina María de Navarra: avance sobre un tema complejo". *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*. No. 34 (1988), p. 97-105.

Alcoy, Rosa. "El Mestre de l'Escrivà dels Usatges de Lleida i la cultura pisana del primer tres-cents". *Quaderns d'estudis medievals*. Núm. 4 (1988), p. 120-140.

Planas Bâdenas, Josefina. "Rafael Destorrents: una miniatura inèdita en un libro de horas del Museo Episcopal de Vic". *D'art*. Núm. 14 (1988), p. 73-81.

Alcoy, Rosa. "Rostres profans i marginalia a Catalunya. Qüestions d'enfocament". *D'art*. Núm. 15 (1989), p. 77-93.

Millenium: Història de l'Art i de l'Església Catalana. Barcelona, 3 de maig-25 de juny de 1989. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1989. 666 p.

Catàleg de l'exposició; les notícies dels manuscrits d'època medieval i moderna que s'hi van exposar estan redactades per diversos especialistes en història eclesiàstica de Catalunya (A.M. Mundó, B. Marquès, J.M. Martí i Bonet i d'altres).

Alcoy, Rosa. "Els rostres profans del Mestre de Baltimore i la seva incidència a les arts catalanes: qüestions puntuals". *Lambard: estudis d'art medieval*. Vol. 4 (1990), p. 139-158.

Escandell, Isabel. "La Bíblia de 1268 del archivo episcopal de Vic". *Anuario (Universidad Autónoma de Madrid. Departamento de arte)*. 2 (1990), p. 103-115.

Yarza, Joaquín. "La miniatura románica en España. Estado de la cuestión". *Anuario (Universidad Autónoma de Madrid. Departamento de arte)*. 2 (1990), p. 9-25.

Referències a l'estudi de la miniatura executada a Catalunya.

Alcoy, Rosa. "Sobre el sacramentari de Vilabertran i la Bíblia de Burgos". *Amics de l'Art Romànic. Circular*. Núm. 104 (juny 1991), p. 123-127.

Escandell, Isabel. "Las iniciales y sus miniaturas en el gótico lineal catalán". *Fragmentos: revista de arte*. No. 17, 18, 19 (1991), p. 110-117.

Planas Bâdenas, Josefina. "La miniatura catalana en los inicios del siglo xv: análisis de un códice escurialense". *Reales Sitios*. No. 108 (1991), p. 49-56.

Planas Bâdenas, Josefina. "Bernat Martorell i la iluminació del libro: una aproximación al Libro de Horas del Archivo Histórico Municipal de Barcelona". *Boletín del Museo e Instituto Camon Aznar*. Núm. 46 (1991), p. 115-135.

- Planas Bádenas, Josefina. "El alfabeto gótico del estilo internacional en Cataluña". *Fragmentos: revista de arte*. No. 17, 18, 19 (1991), p. 72-84.
- Alcoy, Rosa. "La il·lustració del sacramentari de Girona". *Revista de Girona*. Núm.150 (gen.-febr. 1992), p. 62-65.
- Catalunya medieval. Barcelona, 20 de maig-10 d'agost de 1992*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Lünweg, 1992. 350 p.
Catàleg de l'exposició; les notícies dels manuscrits que s'hi van exposar estan redactades per historiadors i historiadors de l'art (M. Eugènia Ibaruru, Joaquín Yarza, Montserrat Royes, Rosa Dopazo, Albert Torra, Josefina Planas i Isabel Escandell).
- Planas Bádenas, Josefina. *Miniatura catalana del període internacional: primera generació* [Microforma]. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1992. 3 microfites + 1 fullotó. (Tesis doctorals microfites; 1354).
- Coll i Rossell, Gaspar. "Els Usatges de la Biblioteca Apostolica Vaticana: un manuscrit il·luminat trescentista relacionat amb la catedral de Barcelona". *D'art*. Núm.19 (1993), p. 145-168.
- Ibaruru, M. Eugenia. "Los *scriptoria* de Ripoll, Vic i Girona: un posible estilo catalán de ilustración de manuscritos". *Lambard: estudis d'història medieval*. Vol. 7 (1993-1994), p. 71 i sq.
- Cid, Carlos. "A propòsit de una miniatura del Beato de Girona: la serie de la zorra y el gallo". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 33 (1994), p. 237-260.
- Coll i Rosell, Gaspar. *Manuscrits jurídics i il·luminació: estudi d'alguns còdexs dels Usatges i Constitucions de Catalunya i del Decret de Gracià: 1300-1500*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, 376 p. (Textos i estudis de cultura catalana; 38).
- Orriols, Anna. "Les imatges preliminars dels evangelis de Cuixà". *Locus Amoenus*. Núm. 2 (1996), p. 31-46.
- Coll i Rossell, Gaspar. "La il·luminació de manuscrits a Catalunya durant el s. xiv: aproximació a un estudi documental". En: *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1998 (Biblioteca Abat Oliba. Sèrie il·lustrada; 14). vol. I, p. 327-333.
- Planas Bádenas, Josefina. *El esplendor del gòtic catalán: la miniatura a comienzos del siglo xv*. [Lleida]: Universitat de Lleida, 1998. 256 p. (Estudi general; 6).
- Ibaruru, M. Eugenia. *'De capitibus litterarum et aliis figuris': recull d'estudis sobre miniatura medieval*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1999. 544 p.

II. ESTUDIS I CATÀLEGS SOBRE OBRA GRÀFICA

II.1. Gravats

- Puig Rovira, Francesc X.; Fontbona, Francesc; Manent, Albert. *Els 98 gravadors de la Rosa Vera*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Palau de la Virreina, 1985. 211 p.
- Fontbona, Francesc. "Pere Mullor i el virtuosisme del boix de reproducció". *L'Avenç*. Núm. 98 (nov. 1986), p. 30-33.
- Subirana i Rebull, Rosa M. "El gravat català del segle XVIII". *L'Avenç*. Núm. 98 (nov. 1986), p. 34-37.
- Terrades i Boscà, Núria. *L'obra xilogràfica d'Antoni Ollé Pinell*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1986. 169 p.
- Planas, Maria Rosa. *Enric Cristòfol Ricart, gravador del Noucentisme*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1988. 259 p.
- Subirana i Rebull, Rosa M. "El gravat calcogràfic i la seva il·luminació a mà". *Pedralbes*. Núm. 8 (2) (1988), p. 551-576.
- Subirana Rebull, Rosa M. *Pasqual. Pere Moles i Coronas. València 1741-Barcelona 1797*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1990. 467 p.
- Fontbona, Francesc. "Sobre la Renaixença de la xilografia a Catalunya". *Ex-libris: quaderns d'investigació exlibrística*. Núm. 4-5 (1990-1991), p. 5-8.
- El gravat en el temps: del segle XV als nostres dies*: [Exposició], octubre 1991-març 1992. Nuri Aldeguer (coord.). Girona: Museu d'Art, 1991. 149 p.
- Subirana i Rebull, Rosa M. *Els orígens de la litografia a Catalunya: 1815-1825*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1991. 158 p.
- Vives, Rosa. *Fortuny, gravador: estudi crític i catàleg raonat*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1991. 255 p., 46 p. de làm. (Biblioteca d'autors reusencs i obres d'interès local; 79).
- Subirana i Rebull, Rosa M. *Josep March: un pioner de la litografia*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1992. 51 p. (Mínima; 1).
- Fontbona, Francesc. *La xilografia a Catalunya entre 1800 i 1923*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1992. V, 434 p.
Edició ampliada de la seva tesi doctoral, llegida a la Universitat de Barcelona el 1988 sota la direcció de Joan-Ramon Triadó.
- Socias i Batet, Imma. "Una panoràmica sobre el gravat català del sis-cents". *D'art*. Núm. 19 (1993), p. 145-168.
- Ricard Marlet: exposició del centenari, 1896-1996*. Sabadell: Caixa de Sabadell, Museu d'Art, 1996. 211 p.
Catàleg de l'exposició celebrada a Sabadell del 22 d'octubre al 24 de novembre de 1996.
- Subirana i Rebull, Rosa M. *La calcografia catalana del segle XVIII [Microforma]: dels argenters als acadèmics*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1996. 1 microfita (Tesis doctorals microfityxades; 2999).

Vélez, Pilar. "La litografia a Catalunya de 1815 a 1855. De Josep March a Eusebi Planas". *Locus Amoenus*. Núm. 3 (1997), p. 147-160.

Fontbona, Francesc; Vélez, Pilar. *Jaume Pla, gravador*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 1998.

Catàleg de l'exposició celebrada a Sabadell, octubre-novembre de 1998.

Subirana i Rebull, Rosa M. "Miquel Sorelló i la renovació del gravat calcogràfic a Catalunya". En: *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1999. (Biblioteca Abat Oliba. Sèrie il·lustrada; 14). Vol. II, p. 123-133

II.2. Goigs, calendaris i nadales

García Soler, Xavier. Ricard Vives i Sabaté: una vida per als goigs. Pròleg d'Oriol M. Diví. Vilanova i la Geltrú: Gran Penya, 1991. 302 p.

Vélez, Pilar. Nadales, christmas i felicitacions. Barcelona: Museu d'Arts Gràfiques, 1992. 75 p. (Estudis del Museu d'Arts Gràfiques; 1).

Vélez, Pilar. Calendaris i almanacs. Barcelona: Ajuntament de Barcelona: Fundació Indústries Gràfiques, 1997. 95 p.

II.3. Mapes

Cartografia de Catalunya dels segles XVII-XVIII. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 1986. 165 p.

Catàleg de l'exposició realitzada al Col·legi d'Arquitectes amb motiu de la celebració del simposi de l'IMCOS, Barcelona, 3, 4 i 5 d'octubre de 1986.

Galera i Monegal, Montserrat. "Cartografia de l'àrea gironina en el període 1812-1988". *Revista de Girona*. Núm. 130 (1988), p. 61-68.

Colomer i Preses, Ignasi. *Cartografia de Catalunya i dels països catalans*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 1989. 208 p. (Monografies; 5).

Galera i Monegal, Montserrat. "L'evolució de la cartografia a Catalunya durant els segles XVII i XVIII". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*. 27 (1991), p. 27-46.

Biblioteca de Catalunya. Secció d'Estampes, Mapes i Gravats. *Atles i mapes: s. XV-XVII: Exposició amb motiu del Simposi del Grup de Cartotecaris de LIBER (Lliga Internacional de Biblioteques Europees de Recerca)*, Barcelona, setembre-octubre 1992. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1992. 26 p. (Catàlegs d'exposicions; 45).

Galera i Monegal, Montserrat. "La cartografia de les ciutats catalanes: 1563-1800". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*. Núm. 33-34 (1993), p. 201-217.

Castells i Llanera, Ramon; Catllar i Glosè, Bernat; Riera i Micaló, Josep. *Ciutats de Girona: catàleg dels plànols de les ciutats de Girona des del segle XVII al XX*. Girona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona, 1994. 675 p.

Roselló i Verger, Vicenç M.; Galera i Monegal, Montserrat; Montaner i García, M. Carme. *La Cartografia catalana*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2000. 265 p. (Monografies; 22).

ÍNDEXS

Les xifres remetent a l'apartat de la bibliografia, ordenat cronològicament; dins de cada apartat poden haver-hi diverses referències d'un mateix autor, responsable intel·lectual o institució.

Autors i responsables intel·lectuals

Aguadé i Bruix, Enric 2.3.6	Batlle, M. del Mar 4.3.1
Agustí i Farreny, Alfred 2.3.4	Batlle Prats, Carme 2.4.2.1
Ainaud, Josep M. 1.1	Bayarri, Jordi 3.3
Alapont Ramon, Pasqual 3.3	Boada i Villalonga, Maria Teresa 4.2.2
Albanese, Gabriella 2.4.2.2	Bohigas, Pere 1.1; 2.6; 1.2
Albareda, Anselm M. 2.3.5	Bordons, Glòria 2.3.1
Alberch, Ramon 3.4	Bové, Miquel 3.4
Alcolea, Santiago 4.2.1	Bover, Jaume 2.3.9
Alcoy, Rosa 1.2	Burgos, Francisco Javier 2.2; 2.3.2; 2.4.1; 2.4.2.1
Aldeguer, Nuri II.1	
Alegre i Batlle, Àgata 4.2.1	Cabó i Cardona, Anna 4.2.1
Aleixandre, Francesca 2.3.8	Cadena, Josep M. 2.6; 3.1
Allué i Blanch, Vicenç 4.2.2	Calafat i Ferrandis, Francesc 2.3.8
Altés i Aguiló, Francesc Xavier 2.1; 2.3.5	Camino Martínez, M.C. del I.1
Altisent, Agustí 2.5	Camps, Elisa 4.2.3
Alturo, Jesús 1.2; 2.4.2.1; 3.3; 1.1	Capilla, Antoni 3.4
Anguera, Pere 3.3; 4.3.2	Carré, Antònia 2.4.2.2
Antón Pelayo, Javier 2.4.1	Casas Nadal, Montserrat 2.4.2.2
Arnall, M. Josepa I.1	Cases i Loscos, Lluïsa 4.3.1
Arranz, Romà 2.6	Castells i Llavanera, Ramon II.3
Aurell Cardona, Jaume 2.4.2.1	Castillo Valero, Montserrat 2.6; 2.8
Avenoza Vera, Gemma 4.3.1	Castiñeiras, Manuel Antonio I.1
	Catà, Joan 3.1
Bach, Ferran 4.3.2	Càtedra, Pedro M. 4.3.1
Bagunyà, Lluís 4.2.3	Catllar i Glosè, Bernat II.3
Baigés i Jardí, Ignasi 2.2; 4.3.1	Checa, Montserrat 4.3.2
Barbures i Noguera, Joan 4.3.1	Chiner Gimeno, Jaime J. 2.4.2.2
Barrio Moya, José Luis 2.4.2.2	Cid, Carlos I.2
Bassa i Martín, Ramon 2.8	

- Cifuentes, Lluís 2.4.2.2
Clarà, Josep 2.4.2.2
Clua, Josep Antoni 2.3.1
Coll, Maria 2.3.7
Coll i Rosell, Gaspar I.2
Colomer i Preses, Ignasi II.3
Costa i Fernández, Jordi 3.3
Costa i Fernández, Lluís 3.3
Costa i Oller, Francesc 2.2
Crexell, Joan 2.3.1
Cugueró i Conchello, Maria C. 4.2.2
Culla i Clarà, Joan B. 3.2; 3.4
- Dexeus, Mercedes 2.3.1
Diví, Oriol M. 2.7; II.2
Dopazo, Rosa I.2
Duarte i Montserrat, Àngel 3.4
Duran, Eulàlia 4.3.1
- Escandell, Isabel I.2
Escobedo, Joana 2.1; 4.3.1; 4.3.2
Escolar, Hipólito 2.2; 2.3.1; 4.2.2
Espinagosa i Marsà, Jaume 3.3
Espinat i Burunat, Francesc 1.2
Estivill i Rius, Assumpció 4.1
Estrader, Agustí 4.3.1
- Faulí, Josep 2.3.5; 3.1; 3.4
Felip i Sánchez, Jaume 3.3
Fernández, Antoni 4.2.1
Ferran, Marc 3.3
Ferrer y Vives, Francisco de Asís 4.3.1
Figueras Capdevila, Narcís 2.4.2.1
Figueres, Josep Ma. 3.1; 3.3; 3.4
Florensa, Carles Enric 4.3.1
Fontbona, Francesc 2.6; 4.2.1; II.1
Forte i Olivella, Joan 3.2
Fullà i Bohigas, Núria 4.3.1
Fundació la Caixa 4.3.2
Fuster, Joan 1.1
- Gabernet i Macià, Ramon 2.2
Galera i Monegal, Montserrat II.3
Gallofré i Virgili, Maria Josep 2.3.1
- García Cárcel, Ricardo 1.2
García Ejarque, Luis 4.2.2; 4.2.3
García Oro, José 2.1
García Soler, Xavier II.2
Garrigosa, Joaquim I
Gascón Uris, Sergi 2.5
Gavaldà, Antoni 3.3
Geli, Carles 3.1
Giral i Quintana, Eugeni 3.2
Gómez Mompert, Josep Lluís 1.2; 3.3; 3.4
Gonzalvo i Bou, Gener 3.3
Goñi, Jordi 3.3
Granell, Francesc 2.8
Grau Pujol, Josep M.T 2.4.2.1
Gros i Pujol, Miquel dels Sants 2.4.2.2
González Agapito, Josep 2.8
Gudayol, Anna 4.3.1; I.1
Guillamet, Jaume 3.1; 3.3; 3.4
Gutiérrez i Poch, Miquel 2.5
- Hernando i Delgado, Josep 2.4.2.1;
2.4.2.2
Huertas Clavería, Josep Maria 3.4
- Ibarburu, M. Eugenia I.2
Iglésias, Josep Antoni 1.2; 2.4.2.1
Iglesies, Josep 4.2.1
- Lamarca, Dolors 4.2.1
Lamarca, Montserrat 4.3.1
Larreula, Enric 2.8
Laurenti, Joseph L. 2.4.2.2
Llobet i Portella, Josep M. 2.1; 2.4.2.1
Llopart, Pilar 4.2; 4.2.1
Lluch, Ernest 2.3.1
- Madueño, Eugeni 3.1
Mandingorra Llavata, M. Luz 2.4.2.2
Manent, Albert 2.7; 2.3.1; II.1
Mañà i Terré, Teresa 4.2.2
Marañón Ripoll, Miguel 2.1
Margalef Faneca, Cinta 3.3
Marin i Otto, Enric 1.2; 3.3
Marquès, Benigne I.2

- Marquès, Josep M. 4.3.1
 Marquès i Sureda, Salomó 2.8
 Marrast, Robert 1.2
 Martí Bonet, Josep Maria I.2
 Martí Campoy, Fernanda 3.3
 Massot, Josep 2.3.5; 2.7
 Mateu Ibars, Dolors 2.4.2.2
 Mateu Ibars, Josefina 4.3.1
 Mayer, Marc 2.4.2.2
 Mayol, Carme 4.2
 Mirabet i Cucala, Magda 2.4.2.2
 Miralles, Eulàlia 4.3.1
 Mirambell i Belloc, Enric 2.4.2.1; 4.2.1
 Mirambell i Belloc, Núria 2.3.3
 Miret i Solé, Maria Teresa 4.3.2
 Moll i Roqueta, Jaume 2.2; 2.3.1
 Moncasí i Salvià, Nativitat 3.3
 Montaner i Garcia, M. Carme II.3
 Montaner, Jordi 3.1
 Moreno Albareda, M. Dolors 2.4.2.1
 Moreu Rey, Enric 2.4.2.2
 Mulé Cardona, Núria 4.2.2
 Mundó, Anscari Manuel 4.3.1; I.1; I.2
 Muñoz Corbalán, Juan Miguel 2.4.2.2
 Musons Agell, Albert 3.3
- Núñez, Teresa 3.3
 Núñez Díaz-Balart, Mirta 3.4
- Olivar, Alexandre 4.3.1
 Orenes, Francesc 2.7
 Orriols, Anna I.2
- Padrosa, Inés 4.3.1
 Pardo Tomàs, José 2.3.1
 Parés, Francesc Xavier 4.3.2
 Pascual, Jaime 2.3.2
 Pedraza i Jordana, Lluís 4.3.2
 Peña Díaz, Manuel 2.2; 2.3.2; 2.4.1;
 2.4.2.1
 Perarnau i Espelt, Josep 2.3.2.1; 2.4.2.2
 Pérez Mondragon, F. 2.3.8
 Pla i Arxé, Ramon 3.1; 3.4
 Planas, Maria Rosa II.1
- Planas Bádenas, Josefina I.2
 Pons i Guri, Josep Maria 4.2.1; I.1
 Porqueras Mayo, Albert 2.4.2.2
 Porter, Josep 2.7
 Porter, Maria 4.3.2
 Puig i Gubern, Magí 4.3.2
 Puig i Oliver, Jaume de 2.4.2.2; 4.3.1
 Puig Rovira, Francesc Xavier 2.7; 4.3.2;
 II.1
 Puigjaner, Josep M. 1.1; 4.3.2
 Puigtàrrrech, Roser 2.4.2.1; 3.3
 Puigvert i Planagumà, Gemma 4.3.1
 Pujadas, Xavier 3.3; 3.4
- Rabal, Victòria 2.5
 Reichenberger, Kurt 2.3.1
 Rerkel, Rob 4.3.2
 Riera i Micaló, Josep II.3
 Riera i Sans, Jaume 2.1
 Riquer, Isabel de 2.4.2.2
 Roglan, Joaquim 3.4
 Rossell i Pujol, Josep A. 3.3
 Rosselló i Verger, Vicenç M. II.3
 Rovira, Teresa 2.8; 4.2.2
 Royes, Montserrat I.2
 Rúbies Mirabet, Joan-Pau 2.4.2.1
- Sales, Núria 2.3.10
 Salvadó Recasens, Joan 2.1
 Samsó i Llenàs, Joan 2.3.1
 Sánchez Cervelló, Josep 3.3
 Sánchez Marcos, Fernando 2.1
 Sánchez Mariana, Manuel I.1
 Sanllehy i Sabi, M. Àngels 4.3.1
 Santacana, Carles 3.4
 Saura, Víctor 3.1
 Serra de Manresa, Valentí 2.4.2.1
 Serra i Kiel, Dolors 2.3.10
 Simon Tarrés, Antoni 2.4.1
 Socias i Batet, Imma 2.1; 2.4.2.2; 2.6;
 II.1
 Sol, Romà 2.3.4
 Sorni i Esteva, Xavier 2.1
 Soteras, Àngel 2.5

- Subirana i Rebull, Rosa M. II.1
Suñé, Albert 3.4
Suñé i Arbussa, J. 2.1
- Tarragó, Jaume I.2
Terrades i Boscà, Núria II.1
Toldrà, Maria 4.3.1
Tornafoch i Yuste, Xavier 3.4
Torra, Albert I.2
Torra, Jordi 2.3.1; 4.2.1; 4.3.1
Torres, Carme 2.3.4
Trenc, Eliseu 2.6; 2.7
Trenchs i Òdena, Josep 2.4.2.2; 2.5; I.1
Tres, Joan 4.3.1
Tresserras, Joan Manuel 1.2; 3.1
Triadú, Joaquim 3.1
- Valriu i Llinàs, Caterina 2.8
Vaquer, Antoni 4.3.1
- Varela Rodríguez, Elisa 2.4.2.1
Vela, Leonor 2.3.1
Vélez, Pilar 2.5; 2.6; 2.7; 4.3.2; II.1; II.2
Ventura i Munné, Montserrat 2.4.1
Vila, Pep 2.3.3
Viladot i Presas, Albert 3.4
Viladrich, Mercè I.1
Vilallonga, Mariàngela 2.4.2.2
Virgili Sanromà, Josep P. 2.3.6
Vives, Albert I.2
Vives, Elisenda 4.3.2
Vives, Rosa II.1
Vives Bresco, Joana 3.3
- Yarza, Joaquín I.2
Yebra, Joan-Lluís 2.7
- Zimmermann, Michel I.1
Zoco Avedaño, Ana 4.2.2

Índex d'entitats

- Arxiu de la Corona d'Aragó 4.3.1
Arxiu Històric Comarcal de la Cerdanya 4.3.2
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona 4.3.1
Associació de Bibliòfils de Barcelona 2.7; 4.3.2
- Barcelona Centre de Disseny 4.3.2
Biblioteca Comtat de Cerdanya 4.3.2
Biblioteca de Catalunya 4.3.1; 4.3.2; I.1; II.3
Biblioteca de Catalunya. Col·lecció Marès 4.3.1
Biblioteca de Catalunya. Fullets Bonsoms 4.3.1
Biblioteca de la Universitat de Barcelona 4.2.1; 4.3.1; 4.3.2
Biblioteca del Castell de Peralada 4.3.1
Biblioteca Lambert Mata de Ripoll 4.3.1
Biblioteca Marià Vayreda d'Olot 4.3.1
- Biblioteca Popular de Cervera 4.2.1
Biblioteca Popular Francesca Bonnemaison 4.2.1
Biblioteca Popular Pere Vila 4.2.2
Biblioteca Pública de Girona 4.2.1
Biblioteca Pública de Lleida 4.3.1
Biblioteca-Museu Víctor Balaguer 3.2
- Col·legi d'Advocats de Barcelona. Biblioteca 4.2.1; 4.3.1; 4.3.2
Col·legi d'Arquitectes II.3
- Escola de Bibliotecàries 4.1
- Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona*, v. Col·legi d'Advocats de Barcelona
Institut Cartogràfic de Catalunya II.3
- Monestir de Montserrat. Biblioteca 4.3.1
Museu Comarcal Salvador Vilaseca 4.3.2
Museu d'Art (Sabadell) II.1

Museu d'Art de Girona II.1
 Museu d'Arts Gràfiques II.2
Museu del Llibre Frederic Marès, v.
 Biblioteca de Catalunya. Col·lecció
 Marès
 Museu Frederic Marès 4.3.2
 Museu Nacional d'Art de Catalunya I.1

Rectoria de la Massana 4.3.2
 Reial Acadèmia de Ciències i Arts
 de Barcelona. Biblioteca 4.2.1

Seminari Diocesà de Girona. Biblioteca
 4.3.1
 Seminari Diocesà de Lleida. Biblioteca
 4.3.1
 Servei de Biblioteques del Front 4.2.2

Universitat di Bologna. Biblioteca
 dell'Archiginnasio 4.3.2

Xarxa de Biblioteques Populars de
 la Diputació de Barcelona 4.2.2

Matèries específiques

Abadal i Serra, Andreu 2.4.2.2
 Abadal, *impremta* 2.2
 Aguiló, Marià 2.7
 Agustí, Antoni 2.4.2.2
 Anglada, Lola 2.8
Ariel 3.1
 arquitectes 2.4.2.1
Arreu 3.1
 artistes 2.4.2.1
L'Avenç 3.1

Bach, Josep 2.4.2.2
Beatus de Girona I.2
 Benet XIII 2.4.2.2
 Bergnes de las Casas, Antoni 2.2
 Boxadó i Granollacs, Pere de Ribes,
 Marquès d'Alfarràs 2.4.2.2
 Buffier, Claude. *Nuevos elementos
 de la Historia Universal* 2.1

Canigó 3.1
 Canivell, Eudald 2.6
 caputxins 2.4.2.1; 2.4.2.2
 celestins 2.4.2.2
 censura 2.3.1
 Cervantes, Miguel de. *Don Quijote* 2.1
 clergues 2.4.2.1
 Confraria de llibreters de
 Barcelona 2.2

D'ací i d'allà 3.1
 D'Ivori 2.6
Destino 3.1
Diari català 3.1
Diario de Barcelona 3.1
Diurnale Vicense 2.1
 Duran i Senpere, Agustí 4.2.1

Erasme 2.4.2.1

Font de Rubinat, Pau 4.2.2
 Fortuny, Marià II.1
 franciscans 2.1

Galceran de Vilanova, bisbe
 d'Urgell I.2
 Garric, Gaspar 2.1
 Gherlinck, Joan 2.1
 Gibert i Tutó, Carles 2.2
 Guardiola, Joan 2.2

*Horae secundum ordinem sancti
 Benedicti* 2.1

Ivarra, Martín. *De prosodia* 2.1

Jolis, Joan 2.1
 Jolis Santjaume, Jaume 2.6
 jueus 2.4.2.1

- Junceda, Joan 2.7; 2.8
juristes 2.4.2.1
- Lacavalleria, Antonio 2.3.2
legislació 2.3.1
literatura de cordill 4.2.1
llibre d'art 2.4.2.1
llibres en català 2.3.1; 2.3.4; 2.3.8
llibres jurídics 4.2.1
llibres litúrgics 4.2.1
- Malla, Felip de. *Memorial del pecador remut* 2.1
March, Josep II.1
Marès, Frederic 2.7
Maria de Navarra I.2
Marlet, Ricard II.1
Martorell, Bernat I.2
Matheu, Pere Benet. *Liber in examen medicorum* 2.1
mercaders 2.4.2.1
Mestre de Baltimore I.2
Mestres, Apel·les 2.6
metges 2.4.2.1
Missale Tarraconense 2.1
Moles, Pasqual Pere II.1
Mullor, Pere II.1
- Nebrija, Antonio de. *De accentu latino* 2.1
Noticiero Universal 3.1
- Obiols, Josep 2.7
Ollé Pinell, Antoni II.1
Oriflama 3.1
- El País* 3.1
Pau, Jeroni 2.4.2.2
Pere III, el Cerimoniós 2.4.2.2
Picarol 3.1
- Piferrer, impremta 2.2
Pla, Jaume II.1
Pla, Hereus de la viuda 2.2
Planas, Eusebi 2.6; II.1
Pradell, Eudald 2.6
premsa clandestina 3.4
premsa esportiva 3.4
premsa obrera 3.4
Presència 3.1
Pujades, Jeroni 2.4.2.2
- Quevedo, Francisco de. *Discurso de todos los diablos* 2.1
- revistes culturals 3.4
revistes de cinema 3.4
revistes humorístiques 3.4
Riquer i Palau, Josep Maria de 2.7
Rivadeneira, Manuel 2.2
Roca Alemany, Josep 2.6
Roig, Jaume 2.4.2.2
Romaguera, Francesc 2.4.2.2
La Rosa Vera II.1
- Sales, Ascensi, bisbe de Barcelona 2.4.2.2
Sespluga, Bereguer 2.4.2.2
Simon, Joan 2.1
Sorelló, Miquel II.1
- Tele-Estel* 3.1
Tuxenes, Francesc 2.4.2.2
- Verboom, Jorge Próspero 2.4.2.2
Vicenç, Joan 2.4.2.2
Vinader, Ramon 2.4.2.2
Violant de Bar 2.4.2.2
Vives i Sabaté, Ricard II.2
- Ylla, Salvi 2.4.2.2